

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

DIPLOMSKI RAD

Tema: Novi val u glazbi kao odgovor na društveno-političke promjene u Jugoslaviji
1980-ih godina

Student: Nino Mihaljek

Mentor: Hrvoje Klasić, dr. sc.

U Zagrebu, rujan 2015.

Vlastoručni potpis:

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. ZAHVALE	4
3. DRUŠTVENO-POLITIČKA SITUACIJA U JUGOSLAVIJI KRAJEM 70-IH GODINA	5
4. OBILJEŽJA PUNK GLAZBE	10
5. VAŽNOST BIJELOG DUGMETA ZA RAZVOJ DOMAĆE ROCK GLAZBE	12
6. POJAVA PRVE JUGOSLAVENSKE ALTERNATIVNE GRUPE – BULDOŽER	14
7. RAZVOJ JUGOSLAVENSKOG PUNKA	17
7.1. <i>Pojava Pankrta i stvaranje ljubljanske punk scene</i>	17
7.2. <i>Razvoj riječke punk scene – Paraf i Termiti</i>	23
7.3. <i>Prljavo kazalište i formiranje zagrebačke punk scene</i>	32
8. FORMIRANJE ZAGREBAČKE NOVOVALNE SCENE	40
8.1. <i>Azra</i>	40
8.2. <i>Film i Haustor</i>	48
9. POJAVA I RAZVOJ BEOGRADSKOG NOVOG TALASA	53
10. BEOGRADSKI NOVOTALASNI BENDOVI	57
10.1. <i>Električni orgazam</i>	57
10.2. <i>Idoli</i>	61
11. ZAKLJUČAK	65
12. SAŽETAK	67
13. BIBLIOGRAFIJA	68

1.Uvod

Između druge polovice 70-ih i sredine 80-ih godina 20. stoljeća, u Jugoslaviji se, pod utjecajem svjetskih događanja, javlja svojevrsni glazbeni/medijski/kulturni pokret koji će u suvremenoj historiografiji ostati zapamćen pod imenom Novi val. No, iako je od njegova kraja prošlo već više od 30 godina, o njemu se i dalje neprestano govori u tiskanim medijima, televizijskim emisijama, a u posljednje vrijeme i kroz formu dokumentarnih filmova i igranih TV-serija čime cjelokupna javnost, a pogotovo mlađa populacija, često dobiva neobjektivnu sliku romantično prikazane prošlosti koja se nikada neće ponoviti, za kojom vrijedi sjetno žaliti i s nostalgijom je se prisjećati. No, osim navedenoga, uz razdoblje Novog vala kao sinonim nerijetko se vezuju i konotacije poput boljih mogućnosti, slobodnijeg djelovanja, a time i pojave određene društvene kritike od strane mladih bendova usmjerene prema državi, njezinim postulatima kao i načinu njezina funkcioniranja.

Zaintrigiran takvom medijskom prezentacijom, ali i golemim osobnim afinitetom prema spomenutom razdoblju, odlučio sam pobliže istražiti navedenu temu. Cilj ovoga rada stoga je pokušaj svojevrsne demistifikacije toga povijesnog razdoblja te prikaz njegovih realnih dometa i zasluga s naglaskom na upućenu društvenu kritiku kroz formu tekstova pjesama, ali i ostalih vidova djelovanja. Fokus će biti isključivo na glazbenom aspektu Novog vala pri čemu će se istaknuti razvoj ljubljanske, riječke, zagrebačke i beogradske scene kao i najrelevantnijih glazbenih sastava.

Kao primarnom literaturom koristit ću se publikacijama glazbene tematike u kojima se direktno ili indirektno obrađuje novovalni period te isključivo historiografskim izdanjima radi stvaranja bolje slike i što šireg povijesnog konteksta. U sekundarnu literaturu uvrstit ću članke iz omladinskih novina *Polet* i beogradskog glazbenog mjesečnika *Džuboks*, a tu ubrajam i nekoliko dokumentarnih filmova.

Radi što boljeg uvida u temu obavio sam i razgovore s brojnim glazbenicima koji su na direktan način sudjelovali u stvaranju Novog vala/Novog talasa, novinarima te ostalim sugovornicima koji se, na ovaj ili onaj način (redatelj, glazbeni kritičar itd.), bave proučavanjem i istraživanjem novovalnog perioda.

2.Zahvale

Zahvaljujem svim sugovornicima, koji su odvojili dio svog vremena za potrebe ovog rada, na ugodnim, vrlo zanimljivim i nadasve korisnim razgovorima pomoću kojih sam stekao mnogo jasniju i razumljiviju sliku samog Novog vala i njegovih realnih mogućnosti i dosega.

Najljepša hvala: Vlatku Frasu, Srđanu Gojkoviću Gileu, Huseinu Hasanefendiću Husu, Jasenku Houri, Miši Hrnjaku, Petru Janjatoviću, Mladenu Maxu Juričiću, Anđelu Jurkasu, Draganu Kremeru, Goranu Lisici Foxu, Igoru Mirkoviću, Marinu Pelajiću, Ivanu Piku Stančiću, Juri Stubliću te Gregoru Tomcu.

Također puno hvala i Predragu Popoviću koji me povezao sa sugovornicima iz Beograda te Goranu Tarlaću na poslanim neprocjenjivo vrijednim digitaliziranim brojevima *Džuboksa* i *Poleta* te ostalim materijalima o beogradskom Novom talasu.

Hvala još jedanput i Gregoru Tomcu što je, osim razgovora, redovito odgovarao i na moja e-mail pitanja te na poslanoj knjizi o Pankrtima koja sadržava prevedene tekstove njihovih pjesama.

3. Društveno-politička situacija u Jugoslaviji krajem 70-ih godina

Krajem 70-ih godina 20. stoljeća Jugoslavija će se naći pred golemim zidom nagomilanih društveno-političkih problema s kojima se, kako se bude pokazalo, neće znati, a ni moći nositi. U samo nekoliko godina Jugoslavija će se transformirati od zemlje „u kojoj se živi bolje i slobodnije“¹ nego u ostalim socijalističkim zemljama, do zemlje koja će izgubiti svoj vanjskopolitički ugled i konkurentnost na svjetskom tržištu.

Proces dekadencije započeo je 1976. godine kada savezne republike dobivaju pravo autonomnog utvrđivanja vlastitih deviznih bilanca.² Osim toga, svaka savezna republika dobila je pravo i na podizanje međunarodnih kredita. No, problem je bio u tome što republička autonomija nije bila na djelu kada se radilo o vraćanju tih istih kredita. Naime, „računi za otplatu“ kredita nisu dolazili na „adresu“ republike koja je podignula kredit, nego na „adresu“ federacije. Drugim riječima, republika podigne kredit, a isti otplaćuje čitava federacija. Kako vrlo ilustrativno kaže Dušan Bilandžić, „na djelu se odmah našla balkanska igra“.³ Krediti se podižu vrtoglavom brzinom lišeni bilo kakvih kriterija i objektivne potrebe za njima, a vrlo često i bez znanja savezne vlade.⁴ Zahvaljujući kreditnoj pomoći Jugoslaviju je zapljusnuo val golemih državnih investicija. Usta mnogobrojnih državnika bila su puna hvale i zasluga te su Jugoslaviju ponosno proglasili najvećim gradilištem u Europi. Što je najzanimljivije, u prilog im je doista išla i činjenica kako je Jugoslavija u to vrijeme zaista doživjela gospodarski rast od 5,6%.⁵

No, sve te silne brojke prikazivale su samo vanjsku sliku stanja u zemlji budući da je stvarnost bila dijametralno suprotna – svakim je danom država živjela iznad svojih realnih mogućnosti. Lažnu sigurnost pružala je i činjenica da su kamatne stope 1976. godine bile vrlo povoljne, iznosile su 5,1%, čime je automatski bila povoljnija i cijena kapitala.

Takva „kamatna idila“ trajala je samo dvije godine jer već krajem 1978. počinje nekontrolirano divljanje kamatnih stopa. Naime, vlada SAD-a mijenja monetarnu

---

¹ Radelić, Hrvatska u Jugoslaviji, 492.

² Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 684.

³ Isto, 684.

⁴ Jedan od takvih primjera je kredit od milijardu dolara koji je podignuo Petar Kostić za željezaru Smederevo, dakako, bez znanja savezne vlade. U Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 684.

⁵ Radelić, Hrvatska u Jugoslaviji, 492.

politiku, odnosno ispušta kontrolu nad kamatama koje već iste godine skaču na 8,8%. Svakom sljedećom godinom kamate će sve više izmicati kontroli, a vrhunac postižu 1981. godine kada iznose najviših 16,8%.⁶ Paralelno s porastom kamata rastao je i vanjski dug države koji je 1976. godine iznosio 7,93 milijardi američkih dolara. Samo četiri godine poslije 1980., dug je dosegnuo brojku od gotovo 20 milijardi.⁷

Godine 1979. Jugoslavija doživljava potpuni zastoj u domaćoj proizvodnji i uvozu stranih proizvoda. Pred trgovinama stvaraju se redovi, sve se rjeđe u njima mogu pronaći najelementarniji uvozni artikli kao što su deterdžent, toaletni papir, ulje, čokolada, kava i šećer.⁸ U takvim okolnostima stanovnici po robu sve češće odlaze u susjedni Trst čime je odljev deviznog novca iz zemlje samo još veći. Zbog manjka deviznih sredstava država ne može uvoziti naftu u dovoljnim količinama pa se 1980. godine javlja i nestašica benzina. Kako bi se riješio taj problem, u Jugoslaviji se uvodi sistem naizmjenične tzv. par-nepar vožnje. Drugim riječima, automobili čiji je registarski broj završavao parnom znamenkom mogli su voziti parnim danima. Isti princip vrijedio je i za neparne dane kada su vozili automobili s neparnom znamenkom.⁹

Kako bi se potaknuo posustali izvoz i na taj način barem donekle umanjio trgovinski deficit, krajem 1979. godine Savezna vlada predlaže devalvaciju dinara za 30%, ali Tito taj prijedlog rezolutno odbija. Međutim, svoj će naum Savezna vlada realizirati već 1980. godine samo mjesec dana nakon njegove smrti.¹⁰

Jugoslavija se *defacto* nalazila u golemoj gospodarskoj krizi u koju je svakim danom sve više tonula, ali državno vodstvo odbijalo je priznati takvo stanje. Država počinje siromašiti. Pada životni standard i javlja se velika nezaposlenost, a radna učinkovitost onih zaposlenih bila je poprilično slaba.¹¹ Javnost je zgrožena podatkom da jugoslavenski vanjski dug iznosi više od 20 milijardi dolara. No, usprkos svim nepobitnim činjenicama duboke krize, državno je vodstvo uporno i tvrdoglavo uvjeravalo javnost kako se radi samo o kratkotrajnom recesijskom poremećaju i tek manjim tržišnim anomalijama. S druge strane, oštro su kritizirani svi oni koji su i dalje

---

⁶ Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 716.

⁷ Dug je 1977. bio 9,540 milijardi, 1978. 11,833, 1979. 14,952, 1980. 18,395, a 1981. 20,804 milijardi dolara. U Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 716.

⁸ Matković, Povijest Jugoslavije, 377.; Radelić, Hrvatska u Jugoslaviji, 493.

⁹ Goldstein, Hrvatska povijest, 352.

¹⁰ Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, 715.

¹¹ Prema statističkim podacima, zbog čestih sastanaka, komisija, radničkih zborova ili službenih putovanja, radni dan jugoslavenskog radnika u prosjeku je iznosio 3,2 sata. U Sučić, Crko Marshall, 7.

ustrajali u tvrdnji kako se radi o krizi te su dobili ironičan naziv *krizolozi*.¹² Državno vodstvo popustilo je tek 1981. godine kada napokon priznaje da se država doista nalazi u golemoj gospodarskoj krizi. Dakako, odmah se posegnulo za instant-rješenjima te je osnovana Savezna komisija sastavljena od tristotinjak znanstvenika i političara sa specijalnom zadaćom utvrđivanja postojeće „štete“ i donošenja programa ekonomske i gospodarske stabilizacije. Kako će se pokazati, ona je osnovana prekasno. Komisija je utvrdila golemi državni deficit, inflaciju¹³, državno zaduživanje preko svih zdravorazumskih granica, golemu nezaposlenost, pad produktivnosti i standarda (između 1979. i 1984. godine standard je pao za 34%, a mirovine za 40%), manjak robe široke potrošnje itd.¹⁴ Može se postaviti pitanje je li za utvrđivanje takvog stanja doista bilo nužno osnivati komisiju od tristotinjak eminentnih eksperata, budući da je, po svoj prilici, svakom jugoslavenskom stanovniku bilo i više nego jasno u kakvom se stanju zemlja nalazi.

Paralelno s eskalacijom gospodarske krize, u Jugoslaviji se polako razvijao još jedan mnogo veći problem. Radilo se o ključnom pitanju tko će na čelu države naslijediti sve starijeg i bolesnijeg Tita. Kao glavni i logični kandidat za Titova nasljednika sve češće se spominjao 18 godina mlađi Edvard Kardelj koji je u proteklim desetljećima ionako bio drugi u partijskoj hijerarhiji odmah iza Tita. Međutim, 1978. godine Kardelj se razbolio, a pitanje Titova nasljednika ponovno se aktualizira. Edvard Kardelj krajem 1978. godine razrađuje Titovu viziju te se donosi odluka da nakon Titove smrti Jugoslaviju neće voditi pojedinac, nego tzv. kolektivno rukovodstvo sastavljeno od predstavnika svih osam saveznih jedinica koji će se, sistemom rotacije, smjenjivati svake godine.¹⁵

Edvard Kardelj umro je 1979. godine, a nedugo nakon toga Jugoslaviju će napustiti i Tito koji se ujesen iste godine teško razbolio. Uslijedili su mjeseci liječenja, ali bez ikakva značajnijeg poboljšanja te javnost polako postaje svjesna kako je Titov odlazak sve bliži. Tito je umro u Ljubljani 4. 5. 1980. godine, dvadeset dana prije 88.

---

¹² Matković, *Povijest Jugoslavije*, 378., 388.; Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, 718.

¹³ Prema prilično optimističnim predviđanjima komisije stopa inflacije trebala je padati ovim redom: krajem 1981. oko 40%, 1982. 25%, 1983. 20%, 1984. 15% i 1985. oko 10%. Naravno, u realnosti stopa inflacije kretala se sasvim drugačije: 1984. bila je oko 60% umjesto predviđenih 15%, a 1985. oko 70%. Vrhunac će doživjeti 1989. godine kada će iznositi 2685%. U Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, 719., 722.; Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 493.

¹⁴ Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, 718.; Matković, *Povijest Jugoslavije*, 388.

¹⁵ Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, 684.; Ramett, *Balkanski Babilon*, 28., 29.

rođendana, a na njegovu pogrebu okupilo se 209 različitih državnika iz 127 zemalja svijeta. Samo dvije godine poslije, 1982., umire i treća velika jugoslavenska ličnost – Vladimir Bakarić.¹⁶ Smrću trojice najutjecajnijih jugoslavenskih političara (pogotovo Tita i Kardelja) Jugoslavija naglo ostaje bez jakih i utjecajnih ličnosti koje su mogle održavati jedinstvo unutar države i pokrenuti reforme kojima bi se prevladala nastala kriza. Ovako je za pokretanje i provedbu bilo kakvih reformi bio potreban republički konsenzus što je bio gotovo utopijski pothvat. Kolektivno rukovodstvo nije moglo realizirati čak ni one odluke koje su se nekako i uspjele donijeti. Osim toga, stvaranje dugoročnih planova također je otežano zbog činjenice da su vodeći ljudi, zbog obaveznih godišnjih rotacija unutar rukovodstva, ostajali prekratko na svojim položajima (najčešće samo godinu dana).¹⁷ Kao rezultat svega navedenoga, javnost postaje sve apolitičnija. Gubi se interes za politiku i povjerenje u političare (ako je ono uopće i postojalo). U javnosti se svaki oblik političkog angažiranja počinje smatrati pokazateljem primitivizma, niske inteligencije ili nedostojne ambicije.¹⁸ Savez komunista i njihova ideologija sve više gube na ugledu i političkom značaju, a stanovništvo sve češće zahtijeva uspostavu višestranačkog sustava. Umjesto sintagme „bratstva i jedinstva“ čak se uvodi novoosmišljena krilatica „zajedništvo“ jer se shvatilo kako je ideja o „bratstvu i jedinstvu“ već poprilično istrošena.¹⁹

Treći faktor, koji je stavio svojevrсну točku na i cjelokupnog stanja u državi, dogodio se u ožujku i travnju 1981. godine kada albansko stanovništvo na Kosovu pokreće goleme protusrpske demonstracije koje će još više produbiti ionako duboku krizu.²⁰

No, prije nego što će se zemlja naći u svim opisanim problemima, krajem 1970-ih u Jugoslaviju sa Zapada polako prodire „prva masovno posredovana glazba koja ima istaknuti i naglašeni klasni pristup, odnosno duboko usađenu svijest da se svijet dijeli na „one koji imaju i one koji nemaju“.²¹ Drugim riječima, u Jugoslaviju dolazi punk, a

---

¹⁶ Matković, *Povijest Jugoslavije*, 377.; Goldstein, *Hrvatska povijest*, 348.; Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, 689.

¹⁷ Ramett, *Balkanski Babilon*, 26., 28.; Goldstein, *Hrvatska povijest*, 350.

¹⁸ Mirković, *Sretno dijete*, 21.

¹⁹ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 350., 352.; Ramett, *Balkanski Babilon*, 28., 29.

²⁰ Ramett, *Balkanski Babilon*, 26.

²¹ Glavan, *PUNK – potpuno uvredljivo negiranje klasike*, 15.

dogadjaji koji će nastupiti samo će poslužiti kao nepresušan izvor inspiracije za mlade punkere u stvaranju njihovih prvih autorskih pjesama.

4. Obilježja punk glazbe

„Kategorički tvrdim da se više može saznati o stvarnim dilemama britanskog društva slušajući rokerski New wave nego prelistavajući Times ili Daily Mirror.“²²

Pojam *rock*, koji se u današnje vrijeme gotovo svakodnevno može čuti u medijima ili tek neobaveznom razgovoru, zapravo je riječ iz crnačkog slenga s juga Amerike, a označava vođenje ljubavi na zadnjem sjedištu automobila.²³ Najkraća definicija rock glazbe, koja bi se mogla dati, glasi „... oblik popularne glazbe vezan uz supkulture mladih a s ishodištima u američkom rock&rollu polovine pedesetih.“²⁴ S vremenom, pojam rock&roll, tj. rock dobivao je sve šire značenje pa tako on danas obuhvaća većinu popularne glazbe uključujući punk, progresivni rock i Novi val.²⁵

Sintagma *punk rock*, tj. punk, nastala je iz pera dvojice američkih kritičara – Lestera Bangsa i Davea Marsha. Kao zasebni glazbeni žanr punk je nastao sredinom 70-ih godina u Engleskoj²⁶ kao odgovor na glazbena, ali i društvena događanja. Naime, sredinom 70-ih godina rock je postajao sve predvidljiviji i dosadniji te se, kako kaže Darko Glavan, „najozbiljnije kandidirao da postane punopravni sudionik industrije zabave“.²⁷ Punk je rocku nastojao „vratiti sve ono što je izgubio postavši mega uspješnim masovnim fenomenom“.²⁸

S druge strane, društvena situacija bila je važnija i utjecajnija kao okidač za pojavu punka, od one glazbene. Golema nezaposlenost i jednako tako golemo nezadovoljstvo stanovništva prema vladi Margaret Thatcher, kao i neizostavna recesija, bili su kao stvoreni za nastanak očekivane reakcije koja je stigla od mladih punkera okupljenih u punk grupu Sex Pistols. Njihovi provokativni, kontroverzni i politički angažirani tekstovi osigurali su im vjerne adolescentske sljedbenike koji su punk izričaj prihvatili kao izraz generacije.²⁹

---

²² Glavan, PUNK – potpuno uvredljivo negiranje klasike, 17.

²³ Gall, Kako Iggiju reći pop, a Dilanu Bob, 14, 319.

²⁴ Isto, 13.

²⁵ Isto, 13.

²⁶ U Americi je punk nastao puno prije nego u Engleskoj. No, za razliku od Engleske, tamošnji punk u većini je slučajeva bio lišen društveno-političke pozadine, ali je zato imao veliki utjecaj na razvoj kasnijih glazbenih pravaca kao što su alter-rock, hardcore, grunge itd. U Gall, Glazbeni leksikon, 110.

²⁷ Glavan, PUNK – potpuno uvredljivo negiranje klasike, 15.

²⁸ Gall, Glazbeni leksikon, 109.

²⁹ Isto, 109., 110.

Unutar punka nema nejasnoća budući da se vrlo jasno zna tko i zašto govori te iz kakve socijalne pozicije. Jednako tako nema gledanja u prošlost ili budućnost, govori se isključivo o sadašnjosti i sadašnjim problemima. Punkeri, koji najčešće dolaze iz prigradskih četvrti, žele dati što upečatljiviji i uvjerljiviji prikaz problema s kojima se susreću svi mladi. Punk je dao mogućnost da i oni koji potječu iz srednjih pa čak i najsiromašnijih slojeva mogu osnovati punk bend te kroz agresivne tekstove i „sirovu energiju, prljavi ritam i zdravi, prizemni hard rock“³⁰ progovore o svojim problemima. Punk koncerti daju „novu vrstu energije“ te drugačije povezivanje izvođača i publike koja više nije obični, pasivni promatrač onoga što se događa pred njima na pozornici, već postaje vrlo aktivni sudionik punk koncerata.³¹

Najznačajniji predstavnici prve, početničke faze punka, koji su izvršili golem utjecaj na osnivanje punk grupa i u ostalim europskim zemljama (najviše u Jugoslaviji), bili su Sex Pistols, The Clash, Damned, The Stranglers, Wire, Ramones i drugi.³²

Među brojnim definicijama punka može se pronaći i ona Johna Holmstroma (ilustrirao nekoliko omota za albume Ramonesa) koja daje vrlo zanimljiv rezime svega što je vezano uz punk pokret. Opisao ga je ovim riječima: „Ključna riječ, ... u definiranju punka je 'početnik', 'neiskusni'. ... Bilo koji dječak može nabaviti gitaru i postati rock zvijezda, usprkos, ili upravo zbog, nesposobnosti, nedostatka talenta ili inteligencije, ograničenosti ili nadarenosti, a redovno mu to uspijeva uslijed frustriranosti, ogorčenosti, hrabrosti i potrebe za nametanjem svog ega.“³³

---

³⁰ Šiftar 1977.

³¹ Glavan, PUNK – potpuno uvredljivo negiranje klasike, 16., 22., 25.; Ćurko i Gregurić, Novi val i filozofija, 10.

³² Gall, Glazbeni leksikon, 110.

³³ Glavan, PUNK – potpuno uvredljivo negiranje klasike, 23.

5. Važnost Bijelog dugmeta za razvoj domaće rock glazbe

„Rock&roll je forma koja nama nije prirodna. To je nešto što treba da naučiš, što treba da kopiraš, gdje nikad nisi komotan.“³⁴

Tako tvrdi Goran Bregović, frontman grupe Bijelo dugme koja pod tim imenom službeno djeluje od 1. 1. 1974. godine. Već u studenom iste godine objavljuju prvu ploču *Kad bi bio Bijelo dugme* (Jugoton). Ploča je postignula vrlo dobar komercijalni uspjeh. Međutim, važniji aspekt (od velike financijske dobiti zahvaljujući dobroj prodaji) bio je taj što je tom pločom rock, tj. pastirski rock, kako ga je nazvao glazbeni kritičar Dražen Vrdoljak, iz gradova stigao i do seoske publike. Time su stvoreni čvrsti temelji za širi prijem³⁵ rock glazbe što se potvrdilo već sljedeće 1975. godine kada Bijelo dugme glasi za najpopularniju jugoslavensku rock grupu koja na godinu svira i do 300 koncerata.³⁶

Bijelo dugme u jugoslavenski je rock donijelo brojne inovacije koje se u godinama prije njihova nastanka jednostavno nisu mogle vidjeti. Svojom golemom popularnošću i komercijalnim uspjehom, koji se neizostavno veže uz nju, Bijelo dugme zapravo pokreće rock scenu budući da rock do tada nije zabilježen kao masovno prihvaćen fenomen niti kao diskografski isplativa djelatnost.³⁷ Novinar Dragan Kremer kaže: „Bijelo dugme je napravilo nikad veći teren za rock muziku u Jugoslaviji u smislu tiraža, veličine turneja, broja mesta gde se nastupa i generalno javne svesti da je to nešto značajno. Voleli, ne voleli, ljudi su shvatili da to nije baš samo zabava, da u tome ima i dosta novca.“³⁸

No, uza sve prije spomenuto, Bijelo dugme dijelom je utjecalo i na pojavu alternativne scene.³⁹ Neprestanim forsiranjem pastirskog (poljoprivrednog, kako se ironično nazivao) rocka, tj. korištenjem folk motiva unutar istog i isticanjem krilatice

---

³⁴ Rockovnik, ep. 14.

³⁵ Goran Bregović: „Ja dolazim iz jedne porodice srednjeg staleža. ... Nemam ja odakle da dobijem neki ukus previsoki. Ja sam došao s nekim tipičnim našim ukusom jedne tipične srednjestaleške kuće. Tako da je sve šta ja prepoznajem, prepoznaje devet desetina drugih.“ U Naši dani, ep. 3.

³⁶ Janjatović, Yu rock enciklopedija, 31., 32.; Sučić, Crko Marshall, 11.; Jurkas, Off the records, 268.

³⁷ Todorović, Pjesme uz koje ne plešem, 37.; Naši dani, ep 3.; Gall, Kako Iggiju reći pop, a Dilanu Bob, 147.

³⁸ Dragan Kremer, razgovor s autorom, 24. 6. 2015.

³⁹ „Alternativni pristup ... zagovara otklon od priznatog, službenog i već općeprihvaćenog stila. ... Zalaže se naime za kreativnu uzbudljivost umjesto daljnje eksploatacije prihvaćenih žanrovskih konvencija. Alternativna glazba stoga je uvijek istraživačka i najčešće nekomercijalna.“ U Gall, Glazbeni leksikon, 9.

„svi smo mi seljačka deca“⁴⁰ kod mladih ljudi dolazi do svojevrsnog otpora⁴¹ - neki nisu prihvaćali takvu vrstu glazbe. Javlja se određena količina isprovociranosti⁴² te želja za drugim i drugačijim – mi nismo kao oni. Zbog toga su se mnogobrojni punk/novovalni bendovi i glazbenici deklarirali kao ljudi koji zapravo ne vole Bijelo dugme jer oni su „dinosaurusi“ protiv kojih se treba boriti.⁴³ Činjenica je da bi se u Jugoslaviji i bez pojave Bijelog dugmeta kad-tad dogodila erupcija alternativne punk scene, no, može se reći kako je Bijelo dugme na određeni način ubrzalo taj proces.

---

⁴⁰ Dragan Kremer, razgovor s autorom, 24. 6. 2015.

⁴¹ Isti. „Čekaj, izvini, ja baš nisam seljačko dete. Rodio sam se u gradu, moji roditelji su se rodili u gradu. ... Ne zato što smatramo da smo mi neka elita, nego, prosto prirodno. Odrasto sam s rock muzikom, ... idući na rock koncerte, slabo imam veze s narodnom muzikom i ne osećam ju kao svoju.“

⁴² „Čini mi se da su isprovocirali izvodače, ne čini mi se, nego znam iz mnogobrojnih razgovora, recimo s Kojom (Dušan Kojić Koja op.a.). Koja je rekao u stilu, onog dana kad su Riblja čorba i Bijelo dugme postali veliki, onog dana sam znao da se trebam početi baviti glazbom jer ne možeš mi kontaminirati toliko glazbenu scenu. Njegova je klasična rečenica ... „Jesi slušao Bijelo dugme? Što dalje od mog gramafona!“ U Anđelo Jurkas, razgovor s autorom, 16. 3. 2015.

⁴³ Igor Mirković, razgovor s autorom, 27. 3. 2015.

6. Pojava prve jugoslavenske alternativne grupe – Buldožer

„Ako bi tražili koji je izvođač u Jugi otškrinuo vrata potpuno drugačijeg tipa izražavanja kroz glazbu, onda je to sigurno bio Buldožer.“⁴⁴

Početak 70-ih godina, u vrijeme kada je hrvatska vlast uznemirena studentskim prosvjedima, a ona državna hrvatskim proljećem, unutar jugoslavenske omladine polako se počinje stvarati alternativna scena koja se svojim interesima razlikuje od pomno zadanih i brižno definiranih ciljeva koje je promovirao Savez socijalističke omladine. Međutim, omladinsko vodstvo tu činjenicu nije uzimalo kao relevantnu budući da su smatrali kako se radi tek o prolaznom, pomodnom hiru mladih. No, stvari postaju puno jasnije sredinom, a pogotovo krajem 70-ih godina kada je jasno vidljivo kako već postoje supkulturne skupine mladih najčešće vezane uz rock glazbu pomoću koje se izražavaju i pokazuju želju za društvenim promjenama kao i glazbenu inovativnost.⁴⁵

Tako je najpoznatiji predstavnik, odnosno rodonačelnik rock alternative bila ljubljanska grupa Buldožer koja pod tim imenom djeluje od ožujka 1975. godine.⁴⁶ Ime grupi dao je Boris Bele, a ideju za ime pronašao je u jednoj pjesmi slovenskog pjesnika Ivana Volariča Fea. U prosincu iste godine za beogradski PGP RTB (Produkcija gramafonskih ploča Radiotelevizije Beograd) objavljuju prvu ploču *Pljuni istini u oči* snimljenu u ljubljanskom studiju Akademik⁴⁷. Ploču otvara kratak intro – recital *Najpogodnije mjesto* koji je već svojim tekstom „Izvinite, molim vas. Ja nisam iz tog grada pa bi htio znati gdje, ovako tu, negdje u blizini, najpogodnije mjesto za samoubistvo?“ mogao sablazniti javnost koja se, do tada, nije imala prilike susresti s takvim načinom glazbenog izražavanja.

---

⁴⁴ Goran Lisica Fox, razgovor s autorom, 30. 6. 2015.

⁴⁵ Ćurko i Gregurić, *Novi val i filozofija*, 8., 9.

⁴⁶ Buldožer je nastao iz grupe Sedem svetlobnih let koju je početkom 70-ih godina osnovao Boris Bele, no, bez većih komercijalnih ambicija pa su u prvim godinama postojanja održali tek nekoliko nastupa. Tek u ožujku 1975. godine mijenjaju ime u Buldožer. Prvu postavu benda činili su: Boris Bele, Marko Breclj, Borut Činč, Andrej Veble, Uroš Lovšin i Štefan Jež. Godine 1979. nakon odlaska Marka Breclja, u bend na mjesto gitarista dolazi hrvatski književnik Davor Slamnig. U Janjatović, *Yu rock enciklopedija*, 41., 42.

⁴⁷ Studio Akademik bio je prvi privatni studio u Jugoslaviji u vlasništvu Miroslava Berca. U Rockovnik, ep. 15.

Osim spomenutog uvodnog recitala, čitava ploča donijela je niz otkačenih i inovativnih pjesama kao što su *Blues gnjus*, *Ljubav na prvi krevet*⁴⁸, *Život je feferon*⁴⁹ i mnoge druge.

Što god da je bend radio, bilo je prožeto inteligentnom satikom i cinizmom. Tako su se npr. predstavljali kao „jedan tipičan narodno-zabavni ansambl iz Slovenije“.⁵⁰ Zbog takvog načina izražavanja, u počecima u javnosti nisu bili dobro prihvaćeni. Otkazivani su im nastupi, diskografske kuće predbacivale su im da imaju previše pornografske tekstove⁵¹, a cjelokupni rad ocjenjivan je kao iznimno provokativan. No, zahvaljujući svom „otkačenom“ stilu, vrlo brzo su postali omiljeni među mladima jer su im svojim primjerom pokazali da se glazba može stvarati i na jedan drugačiji, alternativni način protiv uvriježenog, zadanog i općeprihvaćenog. Svojim pločama i nastupima glazbu su oslobodili svih društvenih, misaonih i izražajnih okova. U tekstovima pjesama fokus nije stavljen na eksplicitno prozivanje i kritiziranje samo određenih društvenih anomalija, već „je to bila jedna satira, jedna velika, luda zajebancija ... tolko luda da je bila društveni fenomen ... i to je otvorilo vrata.“⁵² Moglo bi se reći da je Buldožer na neki način predstavljao svojevrsnu prapunk scenu budući da su svojim primjerom mladima pokazali kako je alternativni način izražavanja itekako

---

⁴⁸ Dio stihova iz pjesme *Ljubav na prvi krevet* glasi:

„Ne razumijem mili Bože!!
kako neko tako može, tako lako, tek onako,
simo tamo, ljubav samo, teško meni,
mili Bože ja ne mogu iz svoje kože,
jer ja volim, jer ja volim, volim, volim...“

tražim ljubav!! Tražiš ljubav?
Aha tražim ljubav (pa evo ljubavi)
Ljubav, ljubav, ljubav na prvi krevet.“

⁴⁹ Dio stihova iz pjesme *Život je feferon*

„Ooo život šta je to?
To je feferon!
Crven ili žut, kratak, ali ljut!

Ooo tranvaj šta je to?
To je ona stvar što može da te zgazi,
pa kad prelaziš pazi!

Djevojčice mala, ti nisi znala,
da život nije šala,
jer život je feferon!“

⁵⁰ Janjatović, Yu rock enciklopedija, 41.

⁵¹ Tako npr. beogradski PGP RTB nije htio izdati njihovu drugu ploču *Zabranjeno plakatirati* jer su smatrali da su im tekstovi previše prožeti pornografijom i crnim humorom. U Janjatović, Yu rock enciklopedija, 41.

⁵² Goran Lisica Fox, razgovor s autorom, 30. 6. 2015.

moć. Naravno, izraz takve vrste zasigurno bi se dogodio i bez pojave Buldožera, no došao bi znatno kasnije i bio bi zasigurno puno teže prihvaćen. Stoga se može reći – kao što je Bijelo dugme stvorilo prostor za rock glazbu, tako je i Buldožer svojim alternativnim pristupom stvorio preduvjete za nastanak jugoslavenskog punka.

7. Razvoj jugoslavenskog punka

7.1. Pojava Pankrta i stvaranje ljubljanske punk scene

„Bili smo sigurni da će komunizam potrajati još sto godina i ako već živimo sto godina, onda bi želio da se zabavljam.“⁵³

Godine 1976., potaknuti pročitanim člankom o punk glazbi u američkom časopisu *Time* i aktualnim društvenim stanjem u Ljubljani, dvojica prijatelja i kolega Gregor Tomc i Peter Lovšin odlučuju osnovati prvu slovensku punk grupu.⁵⁴ Kako sami kažu, rock je u to vrijeme već postao predvidljiv i dosadan, a vjerojatnost da će se u Ljubljani u skorije vrijeme svirati punk koncerti bila je ravna nuli. U takvoj situaciji nije bilo drugog izbora nego samoinicijativno poduzeti prve korake koji će polako voditi prema određenim promjenama.⁵⁵ Iste godine Gregor Tomc putuje u London gdje kupuje ploče, fanzine⁵⁶, odlazi na koncerte i okupljališta tamošnjih punkera kako bi iz prve ruke prikupio što više informacija o punku kao glazbenom žanru i novom pokretu među mladima. Nakon povratka iz Londona s Peterom Lovšinom okuplja grupu koja pod imenom Pankrti (kopilad) djeluje od rujna 1977. godine. Ime grupi dao je Gregor Tomc: „To sam si ja izmislio. Baš mi se činila lijepa besjedna igra, pankrti, sa punkom ide, i još je uvredljivo. Tako da je bilo sve što dobro ime treba da ima.“⁵⁷ Prvi nastup imaju već 17. 10. iste godine u ljubljanskoj gimnaziji Moste koji im organiziraju tamošnji prijatelji. Plakate na kojima je pisalo „Prvi punk koncert iza Željezne zavjese“ izradili su sami. Gregor Tomc kaže: „I bili smo sigurni da će to biti prvi i zadnji koncert, da se to više nikad neće ponoviti.“⁵⁸ Međutim, ponovilo se, a koncert u Mostama ostat će zabilježen kao prvi punk koncert u Jugoslaviji.

Dana 22. 11. 1977. godine, u sklopu turneje *Anarchy in Jugoslavia Ljubljana, Zagreb, Beograd* Pankrti održavaju danas antologijski koncert u zagrebačkom Studentskom centru u sklopu izložbe stripa Mirka Ilića. Nastup je na okupljenu mladu

---

⁵³ Gregor Tomc, razgovor s autorom, Ljubljana 25. 3. 2015.

⁵⁴ Isti. „Meni se odmah sviđalo to, taj opis neke rudimentarne, buntovne muzike sa nekim razlogom.“

Petar Lovšin: „Vrlo kratko, jednu sliku i kratak potpis kao punk, novi smjer glazbe ... kratki komadi, glupi tekstovi, svi mogu da sviraju.“ U *Rockovnik*, ep. 21.

⁵⁵ Kostelnik, *Moj život je Novi val*, 14.

⁵⁶ Fanzin „Glasilo fanova. Amatersko izdanje namijenjeno usko specijalističkoj publici koja aktivno sudjeluje u nastanku lista.“ U Gall, *Glazbeni leksikon*, 48.

⁵⁷ Gregor Tomc, razgovor s autorom, Ljubljana 25. 3. 2015.

⁵⁸ Isto.

publiku, koja do tada nije imala mogućnosti uživo čuti takvu vrstu glazbe, djelovao kao „šok terapija“.⁵⁹ „Najčešće su ljudi prvi sat svirke buljili, poslije su se otopili i počeli plesati.“⁶⁰

No, mnogo važnija posljedica toga nastupa bila je euforija među mladima koji masovno počinju osnivati bendove s istim ili sličnim glazbenim izričajem. Na taj je način nezaustavljivo krenuo val bendova koji će za samo nekoliko godina iz punka prerasti u Novi val.⁶¹

Uz pomoć ŠKUC-a (Študentski kulturni centar) Pankrti 1978. godine snimaju prvi singl *Lepi in prazni/Lublana je bulana*⁶², a 1980. godine, ovoga puta uz pomoć Igora Vidmara, za ZKP RTV U (Založba kaset in plošč Radiotelevizije Ljubljana) izdaju i prvu ploču *Dolgcajt* (Dosada).⁶³ Čitava ploča donijela je niz angažiranih pjesama s oštrim tekstovima koji kritiziraju sve segmente socijalizma, od društva do politike, a najpoznatije pjesme takve tematike su *Jest sem na liniji*, *Totalna revolucija*, *Kruha in iger* i *Računajte z nami*.

Jest sem na liniji

„Jest sem na liniji,
nč se ne more spremenit,
linija je ena, bolša kot nubena, linija je naša,
bolš k vaša maša.

---

⁵⁹ Mirko Ilić: „To je onak bio šok. Oni su svi lijepo došli u bijelim košuljama. Imali su nekakve crvene vrpce zavezane, lijepo podšišani. Izgledali su ko male slovenske birokrate. I onda je samo zid buke krenuo prema nama.“ U Sretno dijete.

Mišo Hrnjak: „Pankrti su došli i ono to je bio šok svima. ... Čitava publika je ono bila šokirana, zapanjena i oduševljena istovremeno. ... Bilo je baš ono, eksplozija energije i nečega.“ U Mišo Hrnjak, razgovor s autorom, 26. 3. 2015.

⁶⁰ Lovšin 1978.

⁶¹ Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 288.

⁶² O singlu su pisane vrlo pozitivne recenzije i u britanskim tjednicima *Melody maker* i *New Musical express*, a jedan od 200 primjeraka, koliko ih je prodano u Americi, kupio je i Yello Biafra iz Dead Kennedisa. U Janjatović, Yu rock enciklopedija, 164.

⁶³ „Dolgcajt je jedan od prvih naših albuma izašlih 1980. i pored sigurnog značaja za samu grupu, vjerojatno će imati i velikog utjecaja na cjelokupnu našu rock muziku. ... Rezultat je bez dvoumljenja, najsnažnija ploča našeg rocka.“ U Rain 1980.

„... Povijest tog albuma je zanimljiva priča o muzici, kulturi, politici i strastima.“ U Semenčić 1980.

Prema izboru glazbenih kritičara *Dolgcajt* je proglašen za najbolju ploču u 1980. godini. U Janjatović, Yu rock enciklopedija, 164.

1, 2, 3, kdo je še na liniji,
mi smo na liniji: nč se ne more spremenit,
mi smo na liniji,
nč ni treba spremenit.

5, 6, 7, 8, na liniji kosm,
mi smo na liniji: nč se ne more spremenit,
mi smo mladi, mamo linijo radi, radi, radi, radi, radi, radi.“

Totalna revolucija

„Janez noče it v službo,
Janez noče bit doma,
Janez noče pit več čaja,
Janez kurvin sin zakva.

Totalna revolucija,
za njega ni rešitev,
Janez kurvin,
hoče samopotrđitev.

Janez noče it maširat,
Janez noče več basirat,
Janez noče stat na mir,
Janez kdo bo plačal pir?

Totalna revolucija,
za njega ni rešitev,
Janez kurvin,
hoče samopotrđitev.

Janez noče bit več Janez,
Janez noče bit kdo drug,
Janez noče več hura,
Janez kurvin sin zakva.⁶⁴

Na pisanju tekstova od samoga početka zajednički su radili Lovšin i Tomc. „...
Rekli smo, jedna ploča je toliko velika da ima mjesta za obojicu. Zaista mislim da je to
bilo dobro rješenje.“⁶⁵ Tekstove nikada nisu željeli pisati na hrvatskom ili srpskom
jeziku. Bili su ljubljanski, „lokalni“
bend te bi u pjesmama često upotrebljavali riječi iz ljubljanskog slenga. Stoga su
prevođenje tekstova i sleng izraza na bilo koji od preostalih jugoslavenskih jezika
smatrali neautentičnim. Lovšinov i Tomcov rad prepoznat je u beogradskoj *Književnoj
reči* koja im je objavila izbor tekstova, a u konačnici, sama ploča *Dolgcajt* dobila je
nagradu Sedam sekretara SKOJ-a koju je dodjeljivao Savez socijalističke omladine
Hrvatske.

Nakon svega navedenoga može se postaviti pitanje kako je moguće da su se
Pankrti i ostali punkeri mogli pojaviti i egzistirati u jednoj socijalističkoj zemlji kao što
je bila Jugoslavija? Postoji nekoliko faktora koji su na to utjecali. Najvažniji faktor bila
je činjenica da se Jugoslavija krajem 70-ih godina nalazila u golemoj društveno-
političkoj krizi (vidi 3. poglavlje). Titov odlazak bio je sve očekivaniji, a posljedično,
samim time, fokus države usmjeren je na očuvanje federacije. Stoga je razumljivo kako
je u takvim okolnostima punk bio vrlo nisko na ljestvici državnih prioriteta kao i to da je
jugoslavenskim/slovenskim vlastima bilo svejedno „za nekoliko komaraca, koji su im
letjeli iznad glava“⁶⁶ da bi zbog njih morali posegnuti za nekim radikalnijim rješenjima.
Drugim riječima, država je do određene mjere tolerirala takav razvoj događaja. S druge
strane, ključna osoba koja je svojim neumornim radom pomogla da se punk scena u
Sloveniji ne ugasi, bio je Igor Vidmar, urednik Radio Študenta. Vidmar je, zahvaljujući
brojnim poznanstvima i političkim vezama, Pankrtima pomogao da iziđu u javnost,
održe prve koncerte, a organizirao im je i snimanje prve ploče *Dolgcajt*. Kako kaže

---

⁶⁴ Prijevodi svih pjesama mogu se pronaći u knjizi „*Pankrti*“ Petera Lovšina i Gregora Tomca.

⁶⁵ Gregor Tomc, razgovor s autorom, Ljubljana 25. 3. 2015.

⁶⁶ Kostelnik, *Moj život je Novi val*, 20.

Gregor Tomc: „Bez njegove energije, dinamičnosti, predanosti stvari, da ne kažem fanatizma ... punk bi barem u Sloveniji bio vjerojatno samo neki lokalni kuriozitet, jer jednostavno ne bi privukao dovoljno javne pažnje.“⁶⁷ Osim Igora Vidmara, vrlo važan doprinos dali su Radio Študent i ŠKUC koji su, na neki način, radikalizirali punk scenu tako što su od punkera tražili neprestanu angažiranost. Svi oni koji bi posustali bili bi kritizirani na Radio Študentu kako to što rade više nije punk. Po tome je Ljubljana bila vrlo specifična.⁶⁸

No, Ljubljana nije bila specifična po ostalim stvarima koje su, u gotovo svim jugoslavenskim gradovima, bile identične. Naime, svi kafići i mjesta za izlazak mladih zatvarali su se već u 22 sata nije bilo ni koncerata „ono baš dosada, kao da živiš u nekoj komuni“.⁶⁹ Jedini način pomoću kojeg se bježalo iz takve sumorne i nezanimljive realnosti bio je eskapizam. Pojavom Pankrta u gradu se formiraju određena mjesta na kojima se okupljaju i druže mladi koji su kreirali svoj eskapistički, paralelni, subverzivni svijet u kojem žive ne zanimajući se više za dominantnu, prevladavajuću realnost oko sebe, a najmanje za politiku prema kojoj osjećaju golemu averziju te smatraju da se njome bave samo korumpirani karijeristi.

No, bez obzira na to što su Pankrti i svi mladi stvorili averziju prema politici, suradnja s državnim vlastima, a samim time i politikom ipak je postojala, odnosno bila je nužna zbog prisutnosti raznih oblika cenzure. Tako npr. kada je bend htio održati nastup u nekoj koncertnoj dvorani trebao je dobiti odobrenje organizatora koji bi ga dao samo onda kada je nastup rađen preko neke službene organizacije kao što je Savez socijalističke omladine. Suradnja je bila potrebna i kod snimanja ploča. Gregor Tomc kaže: „Kad nismo mogli snimiti prve male ploče kod nas, išli smo u Italiju. Kad bi nam na ZKP rekli, da je neka riječ u tekstu pjesme politički nepodobna, zamijenili bi je s prvom kretenskom riječi koja nam je pala na pamet. ... Takva je za ilustraciju bila cenzura. Ako ne bi pristali na nju, ne bi izdali ni jedne ploče.“⁷⁰ Postojalo je nepisano i vrlo egzaktno pravilo – ako se bend htio pojaviti u javnosti, jednostavno je morao surađivati s državom i pristajati na razne oblike kompromisa jer drugačiji način u borbi protiv cenzure nije postojao.

---

⁶⁷ Kostelnik, Moj život je Novi val, 25.

⁶⁸ Gregor Tomc, razgovor s autorom, Ljubljana 25. 3. 2015.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Kostelnik, Moj život je Novi val, 26.

Pojava Pankrta i njihova rada za ljubljansku pa i slovensku javnost imala je emancipacijski učinak jer su svojim primjerom pokazali da se u javnom životu može raditi i nešto drugo, suprotno zadanome. Ljudi su vidjeli da se u aktualnom sistemu može raditi puno više od onoga što se uvriježeno mislilo. Na taj se način stvorio dobro poznati efekt – ako oni mogu raditi nešto tako autonomno, zašto ne bismo mogli i mi? Tako su početkom 80-ih godina u Sloveniji formirani prvi feministički i gay pokreti, pokret Zelenih i razni drugi.

U sljedećim godinama svoga djelovanja Pankrti su objavili još nekoliko jednako angažiranih ploča: *Državni ljubimci* (RTV U 1982.), *Rdeči album* (Crveni album, RTV U 1984.) na kojoj je jedna od pjesama i obrada talijanske komunističke pjesme *Bandiera rossa* (Crvena zastava) i tako dalje. Dana 10. prosinca 1987. godine, nakon koncerta u hali Tivoli nazvanog *Zadnji pogo* te nakon deset godina postojanja, Pankrti objavljuju kraj svog rada.⁷¹

---

⁷¹ Peter Lovšin jedini je ostao u glazbenim vodama te se i dalje bavi glazbom, dok Gregor Tomc radi u Ljubljani na Fakultetu za društvene vede (Fakultet za društvene znanosti) kao redovni profesor na katedri za sociologiju.

7.2. Razvoj riječke punk scene – Paraf i Termiti

„Mi smo svima bili atrakcija ... ljudima se to dopalo. Svirali smo jednostavno i žestoko bez nadržavanja solaža. ... Kad smo ... opičili prvi akord ljudi su stvarno znali poludjeti. Kao da im se duša otvorila ... energija se mogla rezat u zraku.“⁷²

Sredinom 70-ih godina, kao važna pomorska luka i čvorište cestovnih i željezničkih putova, Rijeka doživljava nagli industrijski uzlet. No, razvojem industrije posljedično se mijenja i izgled grada koji, najblaže rečeno, izgleda sumorno i apatično. Predrag Kraljević opisuje: „Mogao si vidjeti izblijeđen i popucao asfalt, a fasade zgrada bile su obojane smogom tvorničkih dimnjaka i čađom ispušnih plinova automobila.“⁷³ Međutim, osim industrijske tmurnosti, Rijekom je suvereno vladala i ona društvena, posebno pogađajući mlade, koji u takvom ozračju nisu pronalazili nikakvu perspektivu. Stoga se moglo očekivati kako će se prije ili poslije među mladima pronaći netko tko će iskazati svoje frustracije životom i takvom situacijom u gradu. Prve reakcije javile su se već 1976. godine – skupina srednjoškolaca svoje je nezadovoljstvo, pod utjecajem britanskih kolega, objelodanila kroz formu punka.

„Kad sam vidio te slike dopalo mi se. Nisam znao o čemu se radi. Nisam čuo muziku. Nisam čuo ni jedan jedini tekst ... jednostavno, kroz slike sam shvatio što bi to mogao biti Novi val, punk.“⁷⁴ Tim riječima Valter Kocijančić opisuje nastanak prve riječke punk grupe Paraf.⁷⁵ Točan datum osnutka benda ne zna se, ali se pouzdano zna da su prvi nastup imali 23. 3. 1978. godine u riječkom klubu Circolo⁷⁶. Iste godine menadžer im postaje Goran Lisica Fox koji već u travnju piše članak za *Polet* u kojem govori o novom riječkom bendu, čime Paraf dobiva širu afirmaciju.⁷⁷ Prvi demo materijal snimili su u siječnju 1979. godine, ali Jugoton ga ne želi objaviti pa u *Poletovu*

---

⁷² Kostelnik, Moj život je Novi val, 93., 96.

⁷³ Isto, 167.

⁷⁴ Naši dani, ep. 2.

⁷⁵ Ime Paraf odabrali su kao ironiju jer se u medijima neprestano govorilo o parafiranju raznoraznih svjetskih sporazuma. Prvu postavu Parafa činili su Valter Kocijančić, Zdravko Čabrijan i Dušan Ladavac. U Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 17.; Fox 1978.

⁷⁶ „To je bio prvi neki javni nastup. To je dosta kratko trajalo, možda svega 10 minuta, ali tih 10 minuta je bio takav šou, takav nered. Svi su ostali paf.“ U Ritam rock plemena.

⁷⁷ „... sa zadovoljstvom mogu javiti da se, eto, grupa osamnaestogodišnjaka priklonila punku ... i da je njihova svirka sasvim dobro zvučala. Još nas više raduje činjenica što ovi momci izvode samo vlastite skladbe, koje uglavnom piše Valter (Valter Kocijančić op.a.). ... Paraf već sada posjeduje sve komponente potrebne dobroj punk grupi, agresivnost, energiju, scenski nastup i izgled, neposrednost, iskrenost, te možemo reći da su izuzetno dobri početnici.“ U Fox 1978.

redakciju šalju protestno pismo: „Mi članovi punk rock grupe Paraf iz Rijeke obraćamo se Poletu s molbom da obavijesti svoje čitatelje o velikoj pizdariji koja bi to isto bila da se ne radi baš o našoj grupi. ... Naše kompozicije nije primila disko kuća Jugoton. ... Ne mislimo da su naše pjesme literarni biseri, nismo ni mislili da to budu, mi čak nismo ni naročito pismeni, ali naše stvari su baš slike grada ljudi, situacija, kakve mi vidimo i doživljavamo. ... Pa zar smo mi s druge planete, zar su se naši starci tukli zato da mi moramo šutjeti. Tko će nam reći zašto ne smijemo govoriti? Jugoton nas neće.“⁷⁸

Dana 6. 9. 1979. godine napokon im izlazi prvi singl *Rijeka/Moj život je Novi val* (RTV U), a 5. 6. 1980. godine objavljuju i prvu ploču *A dan je tako lijepo počeo...* (RTV U).⁷⁹

Parafi su svojim ironijskim tekstovima detaljno secirali mnogobrojne društvene anomalije pa je vrlo malo onih koji su na ploči ostali pošteđeni.⁸⁰ Najveću tematsku cjelinu čine pjesme u kojima se progovara o socijalnim temama usko vezanim uz život u tipičnom socijalističkom i, još k tomu, industrijskom gradu kao što je bila Rijeka. Među mnogobrojnim tekstovima najviše se ističu pjesme *Grad* i *Visoki propisi* u kojima se spomenuta problematika najbolje ocrtava.

Grad

„Gradove smo podigli da,
imamo građane i radnike,
gradove smo nizali,
nagurali se u škole.

Na fakultete,
na tridesete katove,
potrpali se u buseve,
u raspjevane tvornice.

---

⁷⁸ Otvoreno pismo grupe Paraf 1978.

⁷⁹ Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 17. do 19.

⁸⁰ Valter Kocijančić: „Mi smo bili djeca, a ono što nas je okruživalo, to smo iskoristili. O tome smo pjevali ... svaka pjesma je nastala tako što smo je vidjeli, osjetili i otpjevali u okruženju.“ U Jurkas, Bez rocka trajanja, 304.

Kocijančić dalje: „Kad smo došli u Ljubljanu i kad je glavni urednik ... pogledao tekstove reko: Dečki, mijenjajte tekstove, ja u zatvor ne idem.“ U Naši dani, ep. 2.

Naravno to mora biti,
ali nije čudnovato,
kad crkne racionalna žica,
kad se vrtimo u krugu,
tražeći novoga zraka,
oh teškoga zraka.“

Visoki propisi

„Imam auto, skije,
i tršćanske trapke,
imam kolor tv,
i najbolji stereo kit.

Tatu i mamu imam,
čuvare morala imam,
dobivam obrok parola,
po praznoga mozga glavi, mozga glavi.“

Jedan od najprovokativnijih, a ujedno i najhrabrijih tekstova bio je onaj iz pjesme *Živjela Jugoslavija* u kojoj Paraf, rabeći izlizane komunističke slogane, na eksplicitan i vrlo ironičan način ismijava domaći socijalizam.

Živjela Jugoslavija

„Tuđe nećemo,
svoje ne damo,
živjela Jugoslavija,
živio SKJ!

Ne dirajte se u naše stvari,
ostavite nas na miru,
mi volimo liniju,
živjela Jugoslavija!“

No, najpoznatija pjesma s te ploče bila je *Narodna pjesma* u kojoj se, i to prvi put, ismijava funkcioniranje domaće, narodne milicije. „Izvođenje jedne policije ... koja je bila himna, koja je sadržavala svu nekakvu energiju, sav nekakav bunt koji je bio u svima nama ... upravo je bila rezultat sve te nekakve atmosfere koja je vladala u to vrijeme, koju smo mi doživljavali, naravno iz percepcije nas kao klinaca, koju nismo baš nešto previše razumjeli, al smo kužili da nam ide na živce.“⁸¹

Narodna pjesma

„Ovako se sprema,
tema koje nema,
ali mi se veselimo,
i ovome što imamo.

Ni jedne nema bolje,
od dobre policije,
ni jedne nema bolje.

Druga strofa kaže da,
u nas nitko ne laže,
jer oni na to paze,
da, oni na to paze.

---

⁸¹ Ritam rock plemena.

To što želimo reći,
teško može proći,
ali mi se razumijemo,
i složno pjevamo.“

Pojavom Parafa život u Rijeci odjednom se probudio pa tako već sredinom 1978. godine, samo pola godine nakon njihova debitantskog nastupa u klubu Circollo, u gradu nastaje niz punk bendova čime je oformljena aktivna punk scena.⁸² Vrlo brzo otvaraju se i prostori koji postaju redovita okupljališta mladih, kao i prostori za koncertne aktivnosti.⁸³ Jedno od najpoznatijih takvih mjesta bio je klub Palach u kojemu se punk počeo prakticirati od samih početaka.⁸⁴ Vrlo važnu potporu kompletnoj sceni daje i omladinski list *Val* te Radio Rijeka. Ključna osoba toga medija bio je Miodrag Đuza Stoilković (ton-majstor) koji je snimio prve demo uratke Parafa i ostalih riječkih punkera te ih puštao u svojoj radijskoj emisiji koja se bavila lokalnom scenom, čime je direktno pridonosio afirmaciji punka i punk scene. Odjednom se stvorio dojam kako je čitava generacija uključena u punk pokret jer mladi su se okupljali na istim mjestima, razmjenjivali su ploče, ideje, čak i odjeću te si međusobno pomagali.⁸⁵

No, što je zaslužno za takav razvoj događaja? Među mnogobrojnim faktorima najvažnija su dva. Kao pomorska luka, Rijeka je konstantno bila u doticaju sa svjetskim događanjima koja su se tako mogla gotovo trenutno pratiti. Drugi ključni faktor jest mogućnost poistovjećivanja. Naime, kao pomorski grad s razvijenom industrijom, u Rijeci je živio golem broj radnika, odnosno ljudi koji su pripadali srednjem sloju. Velik postotak tih radnika činila je mlada populacija koja se vrlo lako mogla poistovjetiti s britanskim kolegama, odnosno samim izvorištem punka koji je u Rijeku stizao pomorskim putem. Kao još jedan, sekundarniji faktor, može se uzeti činjenica kako je Rijeka već u 50-im i 60-im godinama, tj. u godinama prvog vala rock&rolla, imala vrlo dobro razvijenu scenu tzv. plesnjaka. Pojavom punka, kontinuitet rock&roll scene na

---

⁸² Osim Parafa u Rijeci su dulje ili kraće djelovali i: Zadnji, Protest, Radnička kontrola, Silovani, Lom, Mrtvi kanal, Kurvini sinovi, Drugi program i drugi. U Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 55.; Fox 1980.

⁸³ Neka od najpoznatijih mjesta za svirke bila su: Brigadirski klub, Dom željezničara, čitaonica na Trsatu, Modra, Circollo (klub talijanske zajednice), brojne mjesne zajednice i razna druga. U Goran Lisica Fox, razgovor s autorom, 30. 6. 2015.

⁸⁴ „Otišli bi ... pitali da li mi možemo napraviti koncert? Oni bi rekli može ... pa bi sami napravili plakate pa bi to polijepili pa bi probali ljudima naplatit, recimo da je to bilo 10 kn u današnjem novcu, ali je bilo lijepo.“ U Ritam rock plemena.

⁸⁵ Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 292., 293.; Kostelnik, Moj život je Novi val, 113.

neki je način samo nastavljen, ali u drugačijem glazbenom izričaju. No, nepremostiv problem za još veću i širu afirmaciju riječkog punka bio je manjak prisutnosti nekog relevantnijeg medija. Naime, stvorena je tzv. simetrala Ljubljana-Zagreb-Beograd, odnosno nepisano pravilo prema kojem će bendovi koji dolaze iz tih triju centara uspjeti, a svi ostali vrlo teško ili nikako. Takva teza zapravo je logična budući da su gradovi sa spomenute simetrale ujedno glavni republički gradovi, a time i medijski centri koji su naravno više pozornosti posvećivali svojim, lokalnim izvođačima. Paraf je bio prvi bend koji se uspio probiti na navedenu simetralu, steći širu afirmaciju izvan Rijeke i diskografska izdanja, ali zasigurno ne u onolikoj mjeri kao što su npr. Pankrti koji su dolazili iz Ljubljane, tj. grada sa simetrale.⁸⁶

Kao što je već spomenuto, Paraf je bio prvi riječki bend koji je uspio snimiti ploču *A dan je tako lijepo počeo...* što, samo po sebi, potvrđuje njihov značaj na riječkom, ali i širem području. Ploča je zbog oštrih i angažiranih tekstova dobila etiketu šund proizvoda. Etiketu je dijelila tada aktivna i omražena Komisija za šund osnovana pri Republičkom komitetu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu. Dobiti etiketu šund proizvoda značilo je dodatni porez na proizvod čime je cijena ploče automatski porasla. Takve etikete najčešće je dobivala novokomponirana narodna glazba, ali pojavom punka, u očima članova komisije, vrijednost toga žanra kakvoćom je izjednačena s vrijednosnom razinom jednog narodnog pjevača. Međutim, dodjeljivanje šund etiketa u javnosti je pogrešno protumačeno. Naime, u samom početku svaka je ploča, neovisno kojem glazbenom žanru pripadala, bila pod nametom dodatnog poreza. Zadaća famozne Komisije za šund zapravo je bila oslobađanje ploča toga nameta. Dakle, točnije bi bilo reći kako ploča nije dobila etiketu šunda, tj. dodatni porez, nego od njega nije oslobođena, već ga je samo zadržala.⁸⁷

Iako su bendovi često autocenzurirali tekstove⁸⁸, to ipak najčešće nije bilo dovoljno te bi na svojim diskografskim izdanjima uredno zadržali etiketu šund proizvoda. Često se znalo dogoditi da i diskografski urednici traže dodatnu cenzuru koja

---

⁸⁶ Kostelnik, Moj život je Novi val, 90.

⁸⁷ Glavan 2006.

⁸⁸ *Polet*: „I sami ste vjerojatno svjesni da bi pri snimanju vaši tekstovi bili podvrgnuti nekoj cenzuri.“ Paraf: „Na žalost, i predobro smo toga svjesni, iako u njima zaista ne vidimo ništa loše. Pa zaista, policajci te znaju izmlatiti bez veze, samo zato jer nemaš osobnu kartu ... ili, reforma je loša (reforma školstva op.a.). Samo je pogoršala stvar. ... No, sve je to lijepo kad se o tome razgovara na korzu, ali kada je to tekst neke pjesme, pa još kada bi on došao na radio ili TV bio bi to pravi skandal, nas bi proglasili kojekakvima.“ U Mi nismo destruktivci 1979.

je nerijetko bila neshvatljiva. Takav je npr. bio slučaj s *Narodnom pjesmom*. Diskografski urednik tražio je da se riječ naše u stihu */Ni jedne nema bolje od naše policije/* zamijeni s riječju *dobre* pa je pjesma snimljena sa stihovima */ni jedne nema bolje od dobre policije/*. U praksi se zapravo radilo o tome da se našla neka usamljena individua, čuvar ćudoređa koji je samoga sebe uvjerio kako će njegova cenzorska intervencija u vidu jedne jedine promijenjene riječi odjednom pjesmi dati drugačiji kontekst i tako sačuvati „našu policiju“ od ironijskih prozivki.

Koliko su takve mjere bile (ne)učinkovite, govori i činjenica kako se na koncertima opet pjevalo */...nema bolje od naše policije/*, kao da ništa nije promijenjeno. Stoga su takve mjere zapravo bile nepotrebne i benigne, pogotovo kada se u obzir uzme i činjenica da šund ploče, unatoč većoj cijeni, nisu bile ništa lošije prodavane od ostalih.

Postojali su i drugi oblici cenzura, no najčešće se radilo o benignim kvazicenzurama. Za ilustraciju, kada bi bend nastupao u nekom omladinskom klubu, prije nastupa morao je prijaviti tekstove svih pjesama koje će izvoditi na tom koncertu. U tu je svrhu, pri Savezu socijalističke omladine, osnovana potkomisija za rock. Drugim riječima, na sastancima koje bi ta komisija sazivala okupili bi se omladinski funkcionari i punkeri te bi u ugodnom omladinskom ozračju konstruktivno diskutirali o kakvoći njihovih tekstova. Više se radilo o „debatnim večerima“, nego što je to bio iole ozbiljniji cenzorski pokušaj budući da se u vrlo rijetkim situacijama znalo dogoditi da, u konačnici, neki nezadovoljni funkcionar zabrani izvođenje određene pjesme. Naravno, punkeri takvu zabranu ne bi poštivali, ali ni u takvim slučajevima konsekvencija nije bilo, tj. koncerti ne bi bili prekidani. Goran Lisica Fox objašnjava: „Moš mislit, potkomisija za rock ... čim se to tako imenuje, i čim tebe zove na sastanke, nije to da se sad sastaju neki policajci tamo, nego se sastaju rockeri mladi. Dođu ... i pričaju o tim tekstovima sa nekim mladim funkcionarima. ... To je zapravo, kad gledaš, vrlo benigno.“⁸⁹

Najjednostavnije rečeno, službena direktiva, koja bi propisivala zabrane i represivne mjere, po svoj prilici nije postojala. Sve se svodilo na usamljene, sporadične cenzorske pokušaje pojedinaca u policiji, diskografskoj kući ili omladinskoj organizaciji koji su se osjetili prozvanima nekom riječju u tekstu. Neki bi pak tako reagirali jer su

---

⁸⁹ Goran Lisica Fox, razgovor s autorom, 30. 6. 2015.

bili previše involvirani u socijalistički sustav vrijednosti pa su svoju cenzorsku „budnost“ smatrali obavezom kako bi sačuvali socijalističku čistoću.

Parafi su otvorili vrata i probili prve ledove za druge. Svojim cjelokupnim djelovanjem pokušali su postići stanovite promjene u uvriježenom načinu razmišljanja i društvenoj nazadnosti i u tome nisu bili usamljeni jer su „osvojili gnjevne klince ... koji nisu bili zadovoljni situacijom u svojoj školi, u svojoj obitelji, u zemlji, bilo gdje. Onda su im, sa svojim tekstovima, dali nadu da mogu izraziti svoje nezadovoljstvo.“⁹⁰

U listopadu 1980. godine iz Parafa odlazi Valter Kocijančić⁹¹, a zamjenjuje ga pjevačica Vim Cola (Pavica Mijatović), što također predstavlja svojevrsni presedan, budući da je Vim Cola jedna od prvih punk pjevačica na ovim prostorima. S Pavicom kao vokalom objavljuju još dvije ploče – *Izleti* (RTV U 1981.) i *Zastave* (RTV U 1984.), a s radom prestaju 1987. godine nakon koncerta u Osijeku.⁹²

Osim o Parafima, potrebno je reći nekoliko riječi i o drugoj najpoznatijoj riječkoj punk grupi Termiti osnovanoj u jesen 1978. godine. Zahvaljujući frontmanu Predragu Kraljeviću, Termiti su vrlo brzo stekli status najekstremnijeg punk sastava. Svojim šokantnim nastupima, vrlo često izvan svih uvriježenih društvenih normi, taj epitet su apsolutno i zasluživali. Već na prvom nastupu održanom 23. 10. 1978. godine izazivaju skandal kada Kraljević po sebi prosipa kantu smeća. No, dva najkontroverznija nastupa dogodila su se 1979. godine. Prvi od njih bio je u travnju u dvorani Zamet u Rijeci kada se Kraljević usred koncerta razrezao žiletom po trbuhu.⁹³ Drugi je bio pred Božić u Kristalnoj dvorani. Kraljević je nastupao u donjem rublju s wc školjkom na glavi pri čemu je nožem komadao jastuk.⁹⁴ Iako za svoga djelovanja koje je trajalo do 1982. godine, nisu izdali niti jednu ploču (CD *Vjeran pas* sa svim njihovim pjesmama objavljen je tek 1996. u izdanju Dallasa), ostali su zapamćeni po najpoznatijoj pjesmi *Vjeran pas*, koja u punk maniri daje detaljnu društvenu kritiku, jednako kao i pjesma *Baš vas briga*.

---

⁹⁰ Naši dani, ep. 2.

⁹¹ Kocijančić: „... mi smo imali od 70 do 100 nastupa godišnje ... to je trajalo nekoliko godina, a s godinama sazrijevaš i kasnije su mi ti žestoki koncerti postali opterećenje. ... Upisao sam Pedagoški fakultet i ... jednostavno više nisam imao snage ... bio sam svime zasićen. ... To mi je sve počelo biti muka i tada sam odlučio prestat. ... Dolazim u rano ujutro sa svirke u Sloveniji i da toliko mrtav umoran moram na praksu na faks jer ću dobiti neopravdano.“ U Kostelnik, Moj život je Novi val, 103., 104.

⁹² Janjatović, Yu rock enciklopedija, 166.; Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 21.

⁹³ „Digo je majcu za vrijeme same svirke i napravio je 15 đireva po svojoj koži. Niko to nije shvatio. Niko nije vidio da on ima žilet u ruci. Kad je spustio bijelu majcu, kad ste vidjeli navrla krv i tek onda je publika shvatila što se to dešava.“ U Naši dani, ep. 2.

⁹⁴ Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 55.

Vjeran pas

„Svašta nam se događa,
mozgove nam tupe,
u život kreće samo dio nas,
u životu prolazi samo vjeran pas.

Učim, da naučim,
da nauka je sranje,
uče me u školi,
u životu prolazi samo vjeran pas,
u životu prolazi samo dio nas.

Doći će takav dan,
kad će ljudi umjesto,
umjesto da govore,
početi da laju.

U životu prolazi samo vjeran pas,
u životu prolazi samo dio nas.“

Baš vas briga

„Baš briga za ljubav,
a baš vas briga za ljude,
a vama je važno da love bude.

A ljubav je za vas ništa,
život je za vas ništa,
a nije vas briga za sve što je ništa,
jer vama je važno da love bude.“

7.3. Prljavo kazalište i formiranje zagrebačke punk scene

„Mi nismo nikoga rušili već smo svakog zajebavali. ... Trudio sam se ko i danas da se zajebavam i da radim uvijek nešto što je na rubu provokacije, ali to je zapravo ironija.“⁹⁵

Paralelno s razvojem ljubljanske i riječke punk scene i u Zagrebu se, kao drugom centru sa simetrale Ljubljana-Zagreb-Beograd, počinje formirati punk scena. Sredinom 70-ih godina u zagrebačkom predgrađu Dubrava skupina srednjoškolaca osniva grupu Ciferšlus koja nastupa po kvartovskim mjesnim zajednicama i djeluje do 1977. godine. No, iste godine većina članova Ciferšlusa okuplja se oko Jasenka Houra s kojim osnivaju grupu Prljavo kazalište.⁹⁶ Ideju za ime pronašli su u jednoj epizodi kultnog stripa *Alan Ford*, dok je drugi prijedlog imena bio „Zarazne bolesti“. Redovito nastupaju u Dubravi, a već 28. 5. 1978. godine izdaju prvi singl *Televizori/Majka/Moje djetinjstvo*⁹⁷ (Jugoton) čije je snimanje organizirao njihov prvi menadžer Krunoslav Gorup. Iako je tekst pjesme *Televizori* vrlo naivan, iz njega se ipak može prepoznati Hourina tendencija prema pisanju angažiranijih tekstova koja će doći do izražaja već na debitantskoj ploči.

Televizori

„Televizori zuje,
televizori bruje,
buljim u ekran,
slušam što priča ćelavi dječak.

---

⁹⁵ Kostelnik, *Moj život je Novi val*, 131.

⁹⁶ Prvu postavu Prljavog kazališta činili su Jasenko Houra, Davorin Bogović, Zoran Zok Cvetković, Nino Hrastek i Tihomir Fileš. Ne računajući Jasenka Houru, svi ostali članovi prije dolaska u Prljavo kazalište činili su grupu Ciferšlus. U Janjatović, *Yu rock enciklopedija*, 182.; Rockovnik, ep. 20.

⁹⁷ Producent je bio iskusan gitarist i glazbenik Vedran Božić. Houra kaže: „Vedran je jako dobar čovjek ... on nas je tada učio svirati, a nama je osim toga više trebalo da nam netko kaže pravac kojim da krenemo. ... On je zapravo izvukao maksimum iz svega, jer, jebi ga, mi nismo bolje ni svirali.“ U Houra 1981.

Televizori zuje,
televizori bruje,
u dječjem vrtiću na programu,
seksualna rasprava u prvom planu.

Televizori zuje,
televizori bruje,
spiker griješi vijesti,
spiker griješi vijesti.“

Prije snimanja debitantske ploče Prljavo kazalište odlazi iz Jugotona i započinje suradnju s novom izdavačkom kućom Suzi. „Suzi nam je izašla u susret utoliko što nam nije tražila nikakvu cenzuru. Jedino su od mene, kao autora, tražili da izvršim autocenzuru.“⁹⁸ Debi ploča pod imenom *Prljavo kazalište* napokon izlazi u rujnu 1979. godine. Iako se članovi benda baš i ne slažu s takvom klasifikacijom⁹⁹, ta se ploča redovito navodi kao prvo jugoslavensko punk izdanje (Pankrti i Parafi debi ploče izdali su godinu poslije).

Čitava ploča, što je uostalom i karakteristika punk izdanja, donijela je niz angažiranih i ironičnih tekstova u kojima Houra progovara o socijalnim problemima prigradskih sredina i životu mladih u njima. Kako sâm kaže, inspiraciju za tekstove povremeno bi pronašao gledajući satirične predstave u kazalištu Jazavac (današnje Satiričko kazalište Kerempuh). Tako je npr. jedna od pjesama s ploče i *Što je to u ljudskom biću, što ga vodi prema piću* nastala prema istoimenoj predstavi kazališta Jazavac koju je Houra pogledao.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Rain 1980.

⁹⁹ „Kazalište je pretendirao prema drugačijoj svirci, al ne bi to tretirao baš pod nekakav klasični punk.“ U Jasenko Houra, razgovor s autorom, 1. 7. 2015.

Davorin Bogović: „Jednostavno kad smo slušali blejanje ovaca i kad je počinjao takozvani pastirski rock, sve nam je to malo onak bilo, nismo se mogli naći u tome. Furali smo nekaj novo. Nismo do sad ni znali kaj je punk. Jednostavno imali smo neku svoju ideju, nekakav svoj bezobrazluk.“ U Naši dani, ep. 3.

¹⁰⁰ Jasenko Houra, razgovor s autorom, 1. 7. 2015.

„Što je to s ljudima,
u ovom sistemu,
da rade i jedu,
a piju još kroz smjenu.

Što je to u ljudskom biću,
što ga vodi prema piću.

Možda dosada,
i slab karakter,
možda jeftina pića,
možda broj kafića.

Drugovi radnici,
drugarice radnice,
što je to u vašem biću,
što vas vodi prema piću.“

Najpoznatija Hourina pjesma s prve ploče bila je *Sretno dijete* u kojoj na vrlo ironičan način prikazuje kakvo bi trebalo biti odrastanje svakog „sretnog jugoslavenskog djeteta“ prema postulatima socijalističkog društva.¹⁰¹

Sretno dijete

„Ja sam odrastao,
uz ratne filmove u boji,
uz česte tučnjave u školi,
uz narodne pjesme pune boli.

Ja sam stvarno sretno dijete.

---

¹⁰¹ „Imaš taj anglosaksonski, novinarski, četiri-četiri i amen. ... Mi smo tu ono, ti turaš samo poruke. Nemaš ti tu velikih primisli. Šta ti legne, to ti legne.“ U Jasenko Houra, razgovor s autorom, 1. 7. 2015.

Ja sam odrastao,
uz predivne vojne parade,
uz studentske demonstracije,
izgubio sam sliku iz legitimacije.

Ja sam stvarno sretno dijete.“

No, pjesma koja je najviše šokirala javnost izazvavši čitavu lavinu reakcija bila je *Neki dječaci – some boys* u kojoj Houra, prvi put, progovara o homoseksualnoj tematici.¹⁰²

„Ti ideš sa svojim društvom,
prelaziš preko ulice,
upireš prst u mene, smiješ se,

Znaš da me to strašno boli,
jer ako te neko voli,
pa to sam ja.

Ti ideš sa svojim muškim društvom,
i loviš prljave žene,
a ja te čekam vjerno kao pas.

Znam da me praviš ljubomornim,
jer koliko si mi puta,
na klupi u parku znao reći.

Ja sam za slobodnu mušku ljubav.“

---

¹⁰² „Kod *Neki dječaci* je bila parafraza *Some girls* (pjesma Rolling Stonesa op.a.), ali smo htjeli napraviti *Some boys* pa smo se zajebavali. ... Kak smo svirali takav nekakav rif ko Stonesi, onda ... smo se išli zajebavat pa smo napisali taj dio.“ U Jasenko Houra, razgovor s autorom, 1. 7. 2015.

Kod dijela zagrebačke javnosti, koja se do tada još uvijek nije upoznala s punk izričajem, debi ploča Prljavog kazališta izazvala je golemo zgražavanje i brojne reakcije (naravno, ne treba posebno isticati da je dobila etiketu šund proizvoda), koje su ponekad išle toliko daleko da su poprimale dimenzije grotesknog i apsurdnog. Jednu od takvih apsurdnih reakcija napisao je i pjesnik Zvonimir Golob koji kaže: „I sve to u obranu nečega što obrane nije vrijedno zbunjene, diletantski otpjevane i odsvirane ploče, s tekstovima pseudorevolucionarnim, vulgarnim i nezrelim, sa idejama sumnjivim kada bismo ih zaista ozbiljno shvatili, s paušalnim ocjenama koje ni u kakvu perspektivu ne vjeruju, jer negativno proglašavaju pravilom, pojedinačno općim i tipičnim, kao da su mito, korupcija i laž politika ovog društva, a težnja prema boljem, savršenijem i primjerenijem, krivnjom sistema, samo parole i fraze. Svi su radnici pijanci, ništa se ne može ostvariti bez korupcije, postoje samo lažna obećanja o boljem sutra, oni pamte samo udarce, samo nasilje.“¹⁰³

Već u sljedećem broju *Poleta* od 24. 10. novinar Sven Semenčić oštro odgovara na Golobov negativistički tekst: „Postavljam pitanje na koje Golob u svom dušebrižničkom tekstu nije odgovorio da li su našem samoupravnom socijalističkom društvu primjerenije komercijalne ljige mutnog i estetski sumnjivog nivoa, koje, uglavnom, uspijevaju proći filtere njegove komisije (misli se na Komisiju za šund op.a.), ili pak pseudorevolucionarno, nezrelo, vulgarno i idejno sumnjivo!? Prljavo kazalište koje se, vidi vruga, usudilo progovoriti gotovo dokumentarističkim postupkom o ozbiljnijim temama. Gdje je tu sad Golob sa svojim naprednim angažmanom. Prljavo kazalište je dakle, idejno sumnjivo, ali su zato malograđanskim i moralizatorskim škarama poput Goloba imbecilne i obrezane teme, koje krase pomirljivost i umjerenost, društveno relevantne.“¹⁰⁴

Međutim, vrhunac apsurdna koji se sve više stvarao oko ploče, dosegnut je u trenutku kada je kritičar tada najutjecajnije i najprestižnije revije Studio Nenad Miletić dobio neopozivu potrebu da se malo uključi u aktualnu raspravu te da i on kaže pokoju prigodnu riječ. „Stihovi kojima osobno ne bih dao izlaznu vizu glase ovako Što je to s ljudima u ovom sistemu da rade jednu, a piju još koju smjenu. Poštujući načelo višesmislenosti, karakteristične za medijski način izlaganja, ispada da se prvi dio rečenice može shvatiti i ovako što je to s ljudima u ovom sistemu... Drugim riječima,

---

¹⁰³ Golob 1979.

¹⁰⁴ Semenčić 1979.

jedna od ključnih poruka glasi postoji veza između ovog sistema i onih koji zbog njega piju. U tom dijelu poruke ne vidim nikakvu uočenu društvenu anomaliju, a još manje nepatvoreni i uvjerljivi društveni angažman, nego jedino laž!¹⁰⁵

No, bez obzira na dodijeljenu šund etiketu i negativan prijem, ploča je prodana u golemih 25 tisuća primjeraka.¹⁰⁶ Jednim dijelom za to su sigurno zaslužne omladinske novine *Polet* (izdavao ih je Savez socijalističke omladine Hrvatske), točnije dvojica mladih *Poletovih* novinara Vlatko Fras i Sven Semenčić, koji su radili sve što je bilo u njihovoj moći kako bi ploču obranili od brojnih medijskih napada. „Mi smo imali nevjerovatnu podršku medija, posebice *Poleta* koji je tada davao nevjerovatnu snagu nama i cijeloj sceni. Jebalo se nama šta piše nekakav klip iz CK SKJ dok smo mi imali tu podršku ljudi koji su shvaćali što se događa.“¹⁰⁷ Izdanje *Televizora*, prvog singla Prljavog kazališta, *Polet* je prikazao kao revolucionaran događaj popraćen euforičnim intervjuom s članovima benda naslovljen „*PUNK u HNK*“.¹⁰⁸

Osim pisanja pozitivnih recenzija, *Polet* je sustavno radio i na afirmaciji punk bendova¹⁰⁹ kao i kompletne scene. Tako 6. 5. 1978. godine organiziraju koncert u dvorištu Građevinskog školskog centra u Novom Zagrebu s ciljem predstavljanja i međusobnog upoznavanja punk bendova što je bilo vrlo važno jer kako sâm Houra kaže: „Ja nisam čuo niti za Pankrte niti za Parafe do negdje '78., tek onda čuo ... preko ovih iz *Poleta*. Onda su nas oni počeli spajati.“¹¹⁰ Koncert je prošao uz manje tehničke poteškoće¹¹¹, no, to nije omelo nije omeo Frasa i Semenčića u pisanju opširnih i euforičnih recenzija koncerta i bendova koji su nastupali. Fras je pisao: „... sve tri pojave karakterizira jasno artikulirani profil, eksplicitno kritički stav spram nekih

---

¹⁰⁵ Mirković, Sretno dijete, 89.

¹⁰⁶ Glavan i Horvat, Prljavo kazalište, Sve je lako kad si mlad, 19.

¹⁰⁷ Kostelnik, Moj život je Novi val, 137., 138.

¹⁰⁸ *Polet*: „Što misliš o porezu na šund?“

„To nas nije pogodilo. Jednostavno smo to shvatili kao još jednu kariku u lancu kajli. No sve je to jako mutna voda. Prije je ploča stajala 23, a sada ... 27 dinara. Možda žele oboriti rekord u cijeni singlice.“ U *PUNK u HNK* 1978.

¹⁰⁹ Osim Prljavog kazališta, poznatiji zagrebački punk bendovi bili su Klinska pomora čiji je vokal bio Davor Gobac i Loš zvuk. U Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 288.

¹¹⁰ Jasenko Houra, razgovor s autorom, 1. 7. 2015.

¹¹¹ „Maraton je počeo sat kasnije, što prema našim običajima i nije tako puno i odmah je iskrsnuo problem bendovi koji su bili među prvima na programu dolazili su s raznoraznim ispričama kako je neki njihov član još na poslu ili u školi i kako oni mogu nastupiti tek kasnije. Slična stvar se događala i na kraju programa. Gotovo svi su htjeli nastupiti u najboljem terminu, negdje između osamnaest i dvadeset sati. ... Neki su bendovi pokupili pojačala i ostale rekvizite. ... Naravno, sva krivnja je svaljena na mene kao organizatora, a ja doista nisam mogao nikoga vući za rukav da ostavi svoje pojačalo. I tako ta dva benda (Baksuz bend i Eustahijevi virtuozii op.a.) nisu nastupila.“ U Semenčić 1978.

društvenih pojava. ... Treba čuti Prljavo kazalište kada pjeva o tati koji je bio u ratu. A sada se bori za svoju kravatu ili kada Parafi kriče o nekim izvitoperenim aspektima reforme školstva, pa da se vidi da je i naša stvarnost bogata anomalijama, koje ne zavređuju bolji tretman od ciničnog pljuvanja.¹¹²

Vrhunac *Poletova* angažmana za što bolju afirmaciju punk scene dogodio se 30. 9. 1978. godine kada u Maloj dvorani Doma sportova organiziraju nastup svih tada vodećih predstavnika jugoslavenskog punka – Pankrta, Parafa, Prljavog kazališta i drugih. Koncert je bio pun pogodak zahvaljujući činjenici da su o njemu pisali i tada najutjecajniji tiskovni mediji (naravno kroz formu zgražavanja), čime je dobiven samo još bolji odjek. O *Poletovoj* ulozi u afirmaciji scene Vlatko Fras kaže: „Ja sam kao organizirao te prve koncerte ... Ja pojma nemam, nemam opće mašte, da nije bilo svih tih koncerata, tog pumpanja, vjerojatno bi oni snimili neke ploče, samo ... ajmo reć, bez tog nekakvog pritiska, sigurno bi se kasnije desilo. ... Mi smo mislili da je to sve skupa ludilo, da niko od njih neće se probit nigdje, ali na kraju krajeva, sreća je bila ... zaista svi ti ljudi su bili užasno talentirani.“¹¹³

Godine 1980. u Zagrebu mogao se pronaći i prvi punk fanzin *Zagrebački trubač*, katkad u nakladi i do 500 primjeraka. No, izlazio je povremeno te se krajem 1981. godine prestao tiskati.¹¹⁴

Godine 1980., u produkciji Ivana Pike Stančića, Prljavo kazalište izdaje drugu ploču *Crno bijeli svijet* (Suzi) obilježenu novim ska glazbenim izričajem. „Gle, ono što sam imao reći sa 18 i 19 godina, u tih godinu dana i putovanja, druženja, shvaćaš – ja bi negdje drugdje iskoračio. Takva je bila slučajnost da sam ja te godine bio u Parizu i gledao sve te bendove (ska bendove op.a.). ... Praktično si sudionik te priče i to me fasciniralo. Svi su to slušali ... tako da mi je ta ska muzika odlično došla.“¹¹⁵

Ploča je prodana u gotovo 180 tisuća primjeraka, ali njome Prljavo kazalište prestaje biti dio zagrebačke punk scene koja polako nestaje.¹¹⁶ Vodeća punk središta i

---

¹¹² Fras 1978.; Barić, Hrvatski PUNK i Novi val, 290.

¹¹³ Vlatko Fras, razgovor s autorom, 21. 4. 2015.

¹¹⁴ Mirković, Sretno dijete, 51.

¹¹⁵ Jasenko Houra, razgovor s autorom, 1. 7. 2015.

¹¹⁶ „Ja sam bio duboko uvjeren da ćemo mi probiti tu famoznu cifru od sto hiljada komada sa *Crno bijelim svijetom* i meni su se rugali uglavnom svi i zajebavali su me non-stop. Ali ja sam bio uvjeren i Houra je bio uvjeren. Bili smo u tom filmu. Jedan drugog smo uvjerali i to se dogodilo.“ U Ivan Piko Stančić, razgovor s autorom, 4. 5. 2015.

dalje ostaju Ljubljana i Rijeka, dok će se u Zagrebu, na temeljima koje je udario punk, početi formirati nova, novovalna scena.

8. Formiranje zagrebačke novovalne scene

8.1. Azra

„Johnny je pjevao kako je govorio, a govorio kako je mislio, iskreno do boli. Bio je glasnogovornik generacije, vulkan kreativne energije, prodoran i uporan.“¹¹⁷

Pričajući o Azri, jednom od najpoznatijih novovalnih bendova, na određeni se način zapravo govori o Branimiru Johnnyju Štuliću rođenom 11. 4. 1953. godine u Skoplju (Makedonija). Budući da mu je otac Ivan bio vojno lice (potpukovnik u tenkovskim jedinicama), djetinjstvo i najranija mladost obilježeni su mu brojnim selidbama. Tako se već 1960. godine sele u Jastrebarsko, a sredinom 60-ih godina dolaze u Novi Zagreb u naselje Siget gdje žive u vojnom neboderu.¹¹⁸ Godine 1972. završio je 6. gimnaziju na Gornjem gradu (tema maturalnog rada bila je *Pariška komuna*), a 1974. godine upisuje Filozofski fakultet.¹¹⁹

Međutim, glavna Johnnyjeva preokupacija bila je glazba „Svirao sam, po fakultetu, po raznim mjestima. Išao sam s gitarom i svirao sam.“¹²⁰ ... Bio sam potpuno usamljen u tome, tako da sam morao čekati da se nešto promijeni, a to je najgore, da bih mogao nekoga zainteresirati za to, jer nisam mogao sve to sâm napraviti.“¹²¹ godine 1975. Johnny napokon osniva prvi bend „Balkan sevdah bend“ koji je većinom, kako mu i ime kaže, svirao sevdah glazbu.¹²² No, već 1977. Godine Johnny okuplja prvu postavu Azre (ime bendu daje prema istoimenoj poemi Heinricha Heinea; Azra = djeвица).¹²³ *Poletov* novinar Sven Semencić, ujedno Johnnyjev prijatelj iz Novog

---

¹¹⁷ Boris Leiner o Branimiru Štuliću U Jurkas, Bez rocka trajanja, 22.

¹¹⁸ „Ovo je bio vojni neboder, onda si možete mislit. Tu ih je bilo svakakvih, od onih tipičnih podoficira koje možete metnuti u onu staru kraljevsku jugoslavensku vojsku, do pukovnika, recimo nekakvih školovanih ljudi, tipičnih partizančina, onih karikiranih likova kaj mislite da ne postoje nigdje, nego samo na filmovima.“ U Kad Miki kaže da se boji.

¹¹⁹ „Upisao sam fonetiku i povijest, ali to sam napravio isključivo zato da bi imao alibi prema starcima ... da bih dobio na vremenu, jer nisam mogao očekivati da ću odmah moći živjeti od muzike.“ U intervju Branimir Štulić 1980.

¹²⁰ Zanimljivo je da je Johnny najviše volio svirati u južnom portalu Markove crkve zbog, kako kaže, dobre akustike. U Petrinović, Kad Miki kaže da se boji, 44.

¹²¹ Horvat, Johnny B. Štulić - Fantom slobode, 29.

¹²² Isto, 15., 19., 23.

¹²³ „Svakog dana šetala se sultanova kćerka divna, u suton kraj Sedervana. Gdje žubore bijele vode. Svakog dana rob je mladi stajao kraj Sedervana. Gdje žubore bijele vode svakog dana bivo bljeđi. Jedne večeri mu mlada sultanija naglo priđe tvoje ime hoću znati, i otkud si, kojeg roda. Muhamed je moje ime. Moj zavičaj žarki Jemen. Od roda sam onih Azra koji umiru kad ljube.“ Heinrich Heine U Mirković, Sretno dijete, 34.

Zagreba, piše tekst u kojem se vrlo pohvalno osvrće na Azrin rad te predviđa njezin skori komercijalni uspjeh iako je bend tada gotovo anoniman. „... Svakako treba istaknuti i grupu Azra koja svira u standardnoj postavi bas, bubnjevi i dvije gitare, ali koja ima zaista realne šanse za uspjeh, zahvaljujući tome što izvodi isključivo vlastite, vrlo zanimljive i specifične kompozicije.“¹²⁴ Ujesen 1978. godine, u *Poletovoj* organizaciji, Azra odlazi na turneju, a tom prilikom u bend dolazi Jura Stublić.¹²⁵ Nakon posljednjeg nastupa te turneje održanog 30. 9. iste godine u Domu sportova Azra se raspada, a kompletna ta postava, osim Johnnyja, postaje grupa Film. Nakon raspada prve Azre Johnny kratkotrajno pokušava raditi u drugim bendovima¹²⁶, ali bez ikakva uspjeha. No, početkom 1979. godine napokon pronalazi Borisa Leinera, a nekoliko mjeseci poslije i Mišu Hrnjaka i osniva drugu, danas najpoznatiju postavu Azre. Već u svibnju iste godine snimaju prvi singl *Balkan/A šta da radim* (Suzi) koji izlazi 29. 9., a sljedeće 1980. godine izlazi im i prva ploča *Azra* posvećena Graciji Pedić.¹²⁷ Međutim, na toj ploči Johnny ne ulazi u političke vode, već njome dominiraju ljubavne pjesme.

Godine 1981. Azra snima drugu, dvostruku ploču *Sunčana strana ulice* (Jugoton) na kojoj se Johnny u oštrim i izravnijim tekstovima, pozabavio i političkim temama. Zahvaljujući Siniši Škarici¹²⁸ i njegovim lucidnim potezima, sve pjesme delikatnijeg sadržaja ipak su objavljene. Tako je, npr. uz jednu od spornih pjesama *Kurvini sinovi*, Škarica na omotu ploče dopisao napomenu kako je pjesma posvećena hegemoniji i imperijalizmu. Takvom lucidnom intervencijom, koja zapravo ne znači apsolutno ništa, Škarica je umirio ratoborni duh uvijek budnih cenzora i dežurnih čuvara moralnog ćudoređa. Isti princip kvaziautocenzure učinjen je i u pjesmi *Nemoj po glavi družu plavi* u kojoj Johnny progovara o funkcioniranju narodne milicije. Novi, društveno prihvaćeni

---

¹²⁴ Semenčić 1977.

¹²⁵ „*Polet* je želio napraviti turneju na kojoj bi svirala Azra, međutim, oni su htjeli plasirati neki moderni, urbani zvuk, izraz, a zatekli su Johnnyja koji je sevdahli uvijao s glasom dok je pjevao. Nisu znali kako bi to riješili i doveli su mene da to otpjevam s nekim urbanim štihom.“ U Jura Stublić, razgovor s autorom, 2. 5. 2015.

¹²⁶ Prije „druge“ Azre Johnny je prvo osnovao bend Sindikat koji je postojao nekoliko tjedana, a nakon toga odlazi u Parni valjak u kojem se zadržao samo dva tjedna. U Horvat, Johnny B. Štulić – Fantom slobode, 44.; Janjatović, Yu rock enciklopedija, 17.

¹²⁷ „Taj album je Graciji i posvećen. Skroz. To sam ja čistio sebe ... Gracija je deo života.“ U Branimir Johnny Štulić 1980.

¹²⁸ Siniša Škarica, jedan od najvažnijih ljudi Novog vala kada je riječ o diskografskim izdanjima, rođen je 22. 2. 1946. godine U Šibeniku. Sredinom 60-ih godina bio je član Grupe Mi, tada jedne od najpoznatijih jugoslavenskih grupa. Godine 1979. postao je urednik Jugotonove pop-rock redakcije, a 1985. godine i direktor programa. Godine 2002. osvojio je diskografsku nagradu Porin za poseban doprinos hrvatskoj diskografskoj industriji. O Siniši Škarici vidi više U Škarica, Kad je rock bio mlad, 324.

naslov pjesme bio je *Nemoj po glavi d.p.*¹²⁹ Osim spomenutih pjesama na ploči se još ističu *Poljska u mom srcu*, koja opisuje revolucionarne događaje u Poljskoj 1980. godine, te pjesma *Uvijek ista priča*.

Kurvini sinovi

„Iznad prozora nemirnog sna,
osjećam njihove sjene,
gledam kako kroz zidove plešu,
kurvini sinovi.

Zatvori gubicu, nije vrijedna za napor,
istresi gorčinu do kraja,
na strateškim mjestima njihovi ljudi,
kurvini sinovi.

Lutke od krvi bez trunke ideje,
ubice na cesti,
loša noć, bježim iz grada,
oni dolaze, kurvini sinovi.

Otišao sam daleko do krajnjih granica,
more je uzimalo od neba,
s druge strane znaci oluje,
vidio sam kako plaze u mraku.

Hladna noć pred velike događaje,
ne želim više da se sjećam,
znali su gdje će me naći,
kurvini sinovi.“

---

¹²⁹ Janjatović, Yu rock enciklopedija, 17.

Uvijek ista priča

„Kosa mi se na glavi diže i strašno me ljuti,
kada vidim da idioti postaju cijenjeni ljudi,
u novinama neki frajer glasno trubi,
zaboga, recite narodu da se javnost buni,
kažite mi tko je podoban,
kažite mi tko je opasan,
uvijek ista priča.

Slobodnih mjesta ima samo gdje šljakeri rade,
svi bi u birokraciju tamo su bolje plaće,
produktivnost ima svoje ekonomsko opravdanje,
zašto da proljevam znoj kada dobivam manje.

Pijem kavu danas barem dvadeset puta,
a efektivno radno vrijeme mi nije ni pet minuta,
ne nerviram se mnogo, učim dikciju,
sa odgovornima ću sprovesti jednu dnevnu akciju.“

U listopadu 1981. godine Azra sedam večeri zaredom svira rasprodane koncerte u Kulušiću te iz tonskog zapisa tih nastupa u veljači sljedeće godine za Jugoton izdaje trostruku koncertnu ploču *Ravno do dna*.¹³⁰ Na izdanju se, među ostalima, našla i tada još neobjavljena pjesma *Nedjeljni komentar* koju je Johnny posvetio, kako sâm kaže, lokalnim bogovima.

---

¹³⁰ „Trebalo je bit pet koncerata, ali je interes bio toliki da je bilo sedam na kraju. ... Mi smo prvi dan trebali kao odsvirat jednu svirku da se užtima sound, da se mi užtimamo ... a da ćemo snimat drugo i treće veče. ... Ispalo je tako da smo snimili peto veče ... i to ti je „Ravno do dna“ od početka do kraja, bez šminjanja, bez dodatnog rada u studiju ... od prve stvari skroz do fajrunta.“ U Mišo Hrnjak, razgovor s autorom, 26. 3. 2015.

„Čitam nedjeljni komentar koji jasno kaže,
ko ne misli ovako taj kleveće i laže,
ljudi bez kalibra i bez ideje,
ufuravaju nam istine crno-bijele.

A ja, ja nemam dara,
zabranjeno je da se odgovara.

Investicije su probile plafon, troše se krediti,
svuda mnogo paranoje, svi su do grla u krizi,
a mi bi htjeli da budemo centar svijeta,
kineski sindrom za mnoga ljeta.

Šljakeri danas žive kao bubreg u loju,
nitko ih ne dira kad stoički drmaju lozu,
penzioneri sjede mirno kao ptice na grani,
sreća za mlaku kćer vrte se tobogani.

Svako malo netko se pospe pepelom po glavi,
opreznost iznad svega, ma budi pametan stari,
a šta ti tu možeš, ne budi lud,
oni budu tebe rista rano na sud.

Moja stara nije nikad bila u Džambo Džetu,
ne pada joj na pamet, ona drži dijetu,
klinci zure u TV i to po cijeli dan,
oči su im četvrtaste kao ekran,
ja se vraćam kući rano u pola šest,
na prvom uglu confisciram jogurte,
udarac u glavu me brutalno dovlači svijesti,
ako ne slušaš kurvin sine nećeš ni jesti.“

Posljednja Azrina značajna ploča bila je *Filigranski pločnici* (Jugoton) objavljena iste 1982. godine.

Na ploči su politički usmjereni tekstovi još izravniji i provokativniji. Najistaknutija pjesma bila je *Tko to tamo pjeva* u kojoj Johnny, doduše na malo suptilniji način, progovara o Titu.

„Kamo dalje rođače,
iz pijeska vire krunisane glave,
što to rade,
prde u prašinu.

Čini mi se rođače,
da je standard pokvario ljude,
jedu govna i sanjare.

Bit će bolje rođače,
skini medalje i napuni sale,
ulici trofeja ponestaje snage.

Ostavljene djevojke,
narkomani i bludnice,
uzdaju se u tebe.

Blindirani brodovi,
vozili te na četiri strane,
zbilja si bio dosljedan.

I velikodušan rođače,
raspolagati tuđom mukom,
nije mala zajebancija.“

Iako Johnny nije prvi koji je u svojim tekstovima kritizirao društvene anomalije (prije njega to su radili Paraf i Prljavo kazalište) stilski se te dvije strane ipak ne mogu uspoređivati. Johnny je svojim tekstovima, osim sustava i društva, kritizirao i policiju i njezine metode rada te se osvrtao i na indisponirane pojedince. Za razliku od punkera, koji su svoju kritiku najčešće reflektirali kroz ironiju i sarkazam, Johnnyjeva kritika je ozbiljno intonirana, lišena pretjerane ironije, a ponekad i apstraktna, kao npr. u pjesmi *Kurvini sinovi*. Naravno, takvi tekstovi, sadržajem i kvalitetom na višoj razini, dijelom su rezultat Johnnyjeve životne zrelosti budući da mu je prilikom pisanja tih pjesama bilo 26 godina.¹³¹ Ono što je vrlo zanimljivo jest činjenica kako niti jedna Azrina ploča nije dobila etiketu šund proizvoda od famozne Komisije za šund. Golemu zaslugu u tome zasigurno ima glazbeni kritičar Darko Glavan koji je u to vrijeme bio član te komisije pa je često štitio i lobirao ne samo za Azru, nego rock glazbu i rockere općenito. No, postoji i mogućnost kako je komisija bila svjesna da tom etiketom neće ništa postići jer je Azrina popularnost tada bila prevelika. Dovoljan primjer za to je spomenutih sedam rasprodanih koncerata u Kulušiću u listopadu 1981. godine. Johnny je, u odnosu na ostale, bio specifičan i po duljini Azrinih koncerata koji su redovito trajali više od dva sata, dok su ostali novovalni bendovi svirali između pola sata i 45 minuta.¹³² „Di god je dopro, ko god ga je čul, ne bi razumio vjerojatno ni jednu riječ od rafala tekstova koje bi on ispaljivo, plus mož mislit razglase u ono vrijeme, ali se kužilo da ovaj se nekaj pjeni, buni, na uši mu ide sve i ljudi bi ga jednostavno popušili.“¹³³

No, nakon ploče *Filigranski pločnici* Azra polako kreće silaznom putanjom. Boris Leiner objašnjava: „Tada smo mislili – to je to, to je vrh svijeta i sad će to tak trajati. Trajalo je tri godine ... i onda je došlo do otrežnjenja. Imali smo fanatične sljedbenike koji su išli za nama čitavu turneju. ... Onda čovjeka ponese, opiye ga ta slava i ... onda misli da će sad napraviti neku revoluciju. Međutim, ti isti ljudi su išli tak i po nekim drugim bendovima i on (Johnny op.a.) je shvatio da plješću svakome isto i da neće ništa

---

¹³¹ „Nije imao sve, ali mnoge, mnoge, mnoge pjesme je imao već tada.“ (misli se na 1979. godinu op.a.) U Mišo Hrnjak, razgovor s autorom, 26. 3. 2015.

Zbog toga u glavnom tekstu ne stoji da je Johnny imao 28 odnosno 29 godina koliko je uistinu imao kada su spomenute ploče i pjesme objavljene; *Sunčana strana ulice* 1981. te *Ravno do dna* i *Kad fazani lete* 1982.

¹³² „To su bili fantastični koncerti. ... Oni su tada stvarno zvučali nevjerovatno. ... Azra je svirala dva, dva i pol sata. Meni se to onda činilo nevjerovatnim što oni tako ogromnu količinu energije uspijevaju ispucavati toliko dugo vremena.“ U Igor Mirković, razgovor s autorom, 27. 3. 2015.

¹³³ Mladen Max Juričić, razgovor s autorom, 2. 6. 2015.

promijeniti.¹³⁴ ... Johnny je postao sve ... nezadovoljniji. ... Stalno priča ... da ono kaj zapravo njemu treba, da bi išta moglo promijenit, nisu pjesme, nego moć.¹³⁵ U potrazi za takvom moći Johnny početkom 1984. godine odlazi u Nizozemsku. Međutim, Novi val u Europi tada je već prošao. Pjesme koje je preveo na engleski ne nailaze na dobar prijem te se nakon dvije i pol godine vraća u Zagreb, ali više ni u Jugoslaviji nije uspio vratiti popularnost kakvu je imao na početku karijere. Godine 1988. iz benda odlazi Boris Leiner. Posljednji koncert u Zagrebu Azra je održala 1990. godine u dvorani SKUC-a, a posljednji nastup u čitavoj karijeri bio je na Hvaru 15. 8. iste godine. Johnny u lipnju odlazi u Nizozemsku gdje živi i danas.¹³⁶

„Znaš, on je značajan autor i apsolutno je neke stvari pomaknuo i zapravo mi je žao da je ispalo tako kako je ispalo, ali, znaš, svako kroji svoju sudbinu.“¹³⁷

---

¹³⁴ Naši dani, ep. 5.

¹³⁵ Boris Leiner U Sretno dijete.

¹³⁶ Kostelnik, Moj život je Novi val, 75.; Horvat, Johnny B. Štulić – Fantom slobode, 123., 147., 158.

¹³⁷ Husein Hasanefendić Hus, razgovor s autorom, 18. 3. 2015.

8.2. Film i Haustor

„Tad smo bili stravično popularni. To je bilo ono, cijeli dan se svirao Zamisli život ... al ... sviro se i ovaj Djevojke u ljetnim haljinama.“¹³⁸

Zajedno s Azrom, grupe Film i Haustor predstavljale su vodeću, a ujedno i najpopularniju trojku zagrebačkog Novog vala. No, za razliku od Azre, svoju glazbenu karijeru usmjerili su u „mirne vode“ pa se stoga u njihovim diskografskim izdanjima gotovo ne mogu pronaći angažiraniji tekstovi i pjesme.

Film

Grupa Film nastala je 1979. godine raspadom prve postave Azre (vidi poglavlje 8.1.).¹³⁹ Godine 1981. objavljuju debi ploču *Novo! Novo! Novo! Još jučer samo na filmu a sada i u vašoj glavi* (Helidon), a 11. 2. iste godine izlazi i *Film u Kulušiću live* (Jugoton). Prva ploča bila je lišena bilo kakvih provokativnijih tema. Njome dominiraju plesne, ljubavne pjesme. Treća ploča *Zona sumraka* (Jugoton) objavljena je 1982. godine i jedina je u karijeri grupe Film koja obrađuje ponešto sumornije teme kao što su usamljenost pojedinaca, problemi s drogama i ubojstva. No, navedenim temama pristupilo se na vrlo benigni način bez šokantnijih ili direktnijih poruka.

Krvariš oko ponoći

„Izađi oko ponoći,
diši noćni zrak,
stavljaj nogu pred nogu,
u patroli kroz grad.

---

¹³⁸ Marino Pelajić, razgovor s autorom, 21. 4. 2015.

¹³⁹ Prvi koncert odsvirali su pod imenom „Šporko šalaporko i njegove žaluzine“ nastalim prema istoimenoj priči Davora Slamniga. Za isti nastup smišljaju si i šaljiva umjetnička imena koja će zadržati i u nastavku karijere. Prvu postavu činili su Jurislav Jura Stublić (Jura Jupiter), Mladen Max Juričić (Max Wilson), Marino Pelajić (Udo Baraccudo), Jurij Novoselić (Kuzma Videosax) i Branko Hromatko kojega je vrlo brzo zamijenio Ivan Piko Stančić (La Bamp). U Mladen Max Juričić, razgovor s autorom, 2. 6. 2015.

Neka, luda zabava,
u zgradi preko puta,
divlji bubanj naređuje,
promijeni ritam koraka.

Ubrzaj nemaš vremena,
to su samo djeca,
na radiju si već čuo taj hit,

Zatvorili su bar na uglu,
zadnji gosti su vani,
tri crvena pijanca,
s aromom Badel.

Oni pjevaju troglasno i glasno,
naglo ušute kada te vide,
a bila je to pjesma,
o ljubavi koje nema.

U noći kao ova,
čuješ svaki šum,
čuješ prasak stakla,
tamo dole kod banke.

Dva momka u crnom,
iskaču na ulicu,
vičeš: Stoj! Stao je,
i spuštaš ruku ka boku.

Pucanj odjekuje kao neon,
nešto te udara u grudi,
glavom pogađaš pločnik,
asfalt je crven.

Krvariš oko ponoći,
dišeš noćni zrak,
plešeš na leđima,
i vičeš u voki-toki,
misliš na svoju ženu,
i vičeš u voki-toki.“

Općenito gledajući, grupa Film nije bila sklona provokaciji niti javnim ekscesima. „Možda je bilo nešto, ovak smiješnih nerazumijevanja ... ali to je prije komično, nego što bi bilo neki ozbiljan problem.“¹⁴⁰ Jednom prilikom Film je nastupao na omladinskoj radnoj akciji nazvanoj Sedam sekretara SKOJ-a. Prije početka nastupa Jura Stublić grupu je predstavio kao pet sekretara rock&rolla.¹⁴¹ Ovaj primjer mogao bi se shvatiti kao suptilna provokacija članova grupe, no vjerojatnije je da se radilo samo o želji da izjava ispadne dobra fora, nego što se uistinu htjelo provocirati.

Nakon *Zone sumraka* karijera grupe polako kreće silaznom putanjom. Dolazi do trzavica i stilskih razmimoilaženja što kulminira 1986. godine kada originalna postava grupe Film prestaje s radom.

Haustor

Treća, a ujedno i najneobičnija grupa zagrebačkog Novog vala, bila je grupa Haustor, nastala iz sastava Komuna. Haustor u svome radu, kao uostalom ni Film, nije pokazivao preveliki interes za angažiranijim djelovanjem. Jedini eksces dogodio se prilikom objavljivanja prve ploče *Haustor* (Jugoton) 1981. godine. Naime, kada je ploča već trebala biti u prodaji, netko se odjednom sjetio da pjesma *Radnička klasa odlazi u*

---

¹⁴⁰ Jura Stublić, razgovor s autorom, 2. 5. 2015.

¹⁴¹ Mladen Max Juričić, razgovor s autorom, 2. 6. 2015.

raj baš i ne bi bila najpogodnija za domaću javnost. Izlazak ploče je zaustavljen, inkriminirana pjesma je izbačena, a tiskaju se i novi omoti bez spomenute pjesme.¹⁴²

Radnička klasa odlazi u raj

„U čekaonu na prvom peronu,
gdje crni đavo toči prvi konjak,
iznad mračnih podnatrulih lica,
kroz prozor prhne črna tica,
i veli tada, veli grdi črni stvor,
never more.

Bolje je da odete, prilike su nove,
ulozi u povijesti došao je kraj,
u pola četiri ujutro sa perona pet,
radnička klasa odlazi u raj,
pa pa proleteru,
pa pa.

A crni đavo rukavice skida,
on pruža ruke, grli se sa svima,
poljubi ružu, baci je u rulju,
i vikne ah, ta nesretna sudbina,
plaćam piće svakome tko ostane,
never more.

---

¹⁴² Rundek 1981.; Jurkas, Bez rocka trajanja, 16.

Momci u plavim kapticama,
krenuli su na put,
oni vode svoje klince mandolince,
oni vode svoje debele žene,
oni vlečeju ruksake i prtiju kofere,
oni sedneju u kupe,
z debele demižonke navlačiju,
oni ideju na najveći vikend u življenju,
oni ideju na najljepši vikend u življenju,
sebe buju našli tam,
sve buju našli tam.“

Haustorov glazbeni stil Darko Rundek opisao je ovim riječima: „Nikad nisam imo potrebu raditi pjesme koje će biti klasično ljubavne pjesme. Nekako mi se činilo da pjesma može biti pametna i duhovita i sugestivna na nekom planu koji otvara, koji čini slušanje aktivnim, a ne pasivnim.“¹⁴³

Grupa Haustor postojala je do 1990. godine kada objavljuje kraj rada, a Darko Rundek započinje samostalnu karijeru.

---

¹⁴³ Sretno dijete.

9. Pojava i razvoj beogradskog Novog talasa

„Beograd je tada bio jedan veoma mali grad gde se muzika desila u nekoliko podruma, na nekoliko mesta za svirke, u tom jednom kafiću, na nekim žurkama.“¹⁴⁴

Promatrajući beogradsku novotalasnu scenu lako se može uočiti kako je njezino formiranje djelomično kasnilo u odnosu na gradove u zapadnijim dijelovima Jugoslavije. Naime, prve naznake formiranja beogradske scene pojavile su se početkom 1980-e godine, a istodobno u Zagrebu novovalna scena već je naveliko bujala. Teško je pronaći egzaktne razloge kojima bi se moglo objasniti kašnjenje, no kao jedan od prvih razloga mogao bi se navesti geografski položaj Beograda unutar Jugoslavije. Dragan Kremer ovako objašnjava tu tezu: „Delovi koji su bliži zapadnim zemljama, prosto su uticaji brže i lakše stizali i dalje se prostirali sa te strane. ... Uvek je svaka nova stvar, ne samo u rock muzici ... brže i bolje se prihvatila u Ljubljani u Zagrebu pa kasnije Beogradu. ... Manja otvorenost za nove uticaje, sporije stizanje tih uticaja i tako.“¹⁴⁵

Osim geografskog položaja, neki od preostalih razloga, koji bi dodatno mogli objasniti uzroke kašnjenja, jesu nedostatak adekvatnog medijskog prezentiranja bendova iz Beograda i konzervativnost beogradske diskografske kuće PGP RTB (Produkcija gramafonskih ploča Radiotelevizije Beograd) koja nije pokazivala interes za novovalni glazbeni izričaj (što potvrđuje činjenica kako su tri najznačajnija novotalasna benda svoje debi ploče izdali za Jugoton).¹⁴⁶

Važan trenutak u formiranju zagrebačke scene predstavljao je koncert ljubljanskih Pankrta iz 1977. godine (vidi str. 17). Sličan efekt javio se i u Beogradu u siječnju 1980. godine nakon koncerta britanske punk grupe The Ruts nakon kojega mnogi bendovi počinju mijenjati svoj glazbeni izričaj. No, vrlo važan trenutak za razvoj scene dogodio se početkom 1980. godine kada Momčilo Rain i Nebojša Pajkić mladim bendovima dodjeljuju podrumске prostorije u zgradi SKC-a (Studentski kulturni centar) za održavanje proba.¹⁴⁷ Bendovi su se na taj način mogli međusobno

---

¹⁴⁴ Sretno dijete.

¹⁴⁵ Dragan Kremer, razgovor s autorom, 24. 6. 2015.

¹⁴⁶ Petar Janjatović, razgovor s autorom, 30. 4. 2015.

¹⁴⁷ „Oni su nam onda Šarlu i nama (Električnom orgazmu op.a.) dali ustvari neki podrum koji je tamo u SKC-u bio nekakvo skladište nekakvih dasaka i sličnih stvari da mi raščistimo ... prostor gde smo onda ... počeli da vežbamo.“ U Srđan Gojković Gile, razgovor s autorom, 15. 5. 2015.

„Jedino je Studentski kulturni centar sistematski poveo računa o mladim grupama, kroz omogućavanje proba i koncerata uz ne previsoke normative koji su ti muzičari trebali da ispune.“ U Rain 1981.

upoznati, održavati redovite probe i nastupe s obzirom na to da je jedini uvjet koji je SKC postavio za dodijeljene prostorije/vježbaonice bio da bendovi prema potrebi moraju odsvirati besplatni koncert na određenim manifestacijama u njihovoj organizaciji.

Međutim, osim glazbenog programa, u SKC-u su se održavali i mnogobrojni kulturni programi kao što su projekcije filmova francuske i jugoslavenske crnotalasne kinematografije, likovne izložbe, avangardne kazališne predstave i brojni drugi. Sve takve manifestacije najčešće su bile besplatne, budući da ih je većinom financirala država što je, logično, potpuno odgovaralo mladima koji sve više dolaze pa SKC tako postaje glavno središte i okupljalište beogradske novotalasne mladeži.¹⁴⁸ Osim SKC-a važno mjesto za okupljanje bio je i klub Akademija koji se nalazio u podrumu zgrade Likovne akademije.

Uz SKC vrlo bitnu ulogu u formiranju scene imao je i beogradski radio Studio B, odnosno njegov glavni urednik Slobodan Konjević koji je osmislio i vodio neke kultne emisije kao što su „Diskomer“ ili „Vibracije“ u kojima je puštao ploče stranih, ali i domaćih novotalasnih bendova čime je direktno radio na njihovoj afirmaciji.¹⁴⁹ Dragan Kremer, nekadašnji novinar mjesečnika *Džuboks*, o Studiju B kaže: „Jedan moderan radio sa puno sveže, dobre rock muzike, sa manje konvencionalnim voditeljima, sa jinglovima, reklamama koje su bile slušljive. Sa puno duhovitih, zabavantskih emisija, provokacija, emisija uživo, reportera s ulice...“¹⁵⁰

Međutim, punu afirmaciju beogradska scena mogla je dosegnuti tek u trenutku kada se u cijelu priču uključuju i tiskovni mediji. Prvi od njih, što je pomalo neobično, bio je zagrebački *Polet* koji je uočio potencijal tada još anonimnih beogradskih bendova te ih odlučuje promovirati. Takvim potezom *Polet* je „sugerisao otprilike ljudima u Beogradu kao, vidite, što imate super stvar“¹⁵¹; zato se nedugo nakon *Poleta* u medijsku promociju aktivno uključuje i beogradski *Džuboks*, a euforični novinari tri vodeća benda odmah počinju nazivati BAS (Beogradska

---

¹⁴⁸ „SKC je bilo glavno mesto okupljanja zato što je imao tu lepu veliku baštu sa šankovima. Uvek je bilo nekih programa, puštala se dobra muzika ... A okolo su mnoge srednje škole u blizini tako da su mnogi još iz srednjih škola nasledili taj običaj da tu dolaze.“ U Dragan Kremer, razgovor s autorom, 24. 6. 2015.

¹⁴⁹ Isti. „On je patentirao određeni stil. Slušajući njega su se iškolovale mnoge generacije. ... To mi zovemo škola Slobe Konjevića. Kad čuješ kako je čovek oblikovao emisiju, kako govori o muzici, ... kako ređa numere i slično, ti shvatiš da je odrastao slušajući Studio B.“

¹⁵⁰ Isto.

¹⁵¹ Petar Janjatić, razgovor s autorom, 30. 4. 2015.

alternativna scena).¹⁵² „Kad si Beograd slomio i kad su tamo mediji krenuli, onda si mogo reć: E sad znaš, u Jugi nešto predstavljaš, a to nije bilo baš jednostavno.“¹⁵³

Kao logična posljedica naglog medijskog interesa i agresivne promocije koja je uslijedila, a time i popularnost, 1981. godine snimljena je zajednička ploča *Paket aranžman* na kojoj su zastupljene pjesme triju vodećih beogradskih bendova Električnog orgazma, Idola i Šarlo akrobate.¹⁵⁴ Okupio ih je Enco Lesić (bivši rocker iz 60-ih godina), a sâmo snimanje obavljeno je u njegovu studiju Druga maca. Ploču je izdao Jugoton jer, kao što je već spomenuto, konzervativni PGP RTB nije pokazivao interes za Novi talas. Ploča je dočekaana s golemom euforijom, a *Džuboksov* novinar Momčilo Rain važnost tog izdanja usporedio je s izdanjima kao što su debi ploče Bijelog dugmeta, Buldožera, Pankrta i Prljavog kazališta. Rain kaže: „Stilska raznovrsnost, novi koncepti ... i mogućnosti već ovim albumom odvajaju ove tri grupe od muzičke žabokrečine u kojoj se rock već godinama davio u našem glavnom gradu. Siguran sam da ova ploča označava taj prelomni momenat. Počele su osamdesete i vreme je da se dešavaju prave stvari.“¹⁵⁵

Dodatnu promociju ploča je doživjela u televizijskoj emisiji Rokenroler koju su uređivali i vodili Boris Miljković i Branimir Dimitrijević (poznati kao Boris i Tucko). U novogodišnjem, specijalnom izdanju Rokenrolera u goste su pozvali sva tri benda *Paket aranžmana* čime oni postaju naširoko poznati. Petar Janjatović objašnjava: „Tad su bila dva kanala na televiziji i nije bilo rock&rolla. To je otprilike gledao svako koga je interesovao rock&roll u Jugoslaviji. Ti si za tri minuta pojavljivanja u toj emisiji došao do svakog koga je interesovao rock&roll.“¹⁵⁶

---

¹⁵² *Džuboks* je bio mjesečnik posvećen isključivo glazbi. Pripadao je izdavačkoj kući Dečje novine iz Gornjeg Milanovca. Na vrhuncu popularnosti 1981./1982. imao je i do 120 stranica i tiražu preko 100 tisuća primjeraka. Osim *Džuboksa*, Dečje novine bavile su se tiskanjem radnih bilježnica za nastavu, izdanjima jugoslavenskog stripa „Mirko i Slavko“, raznim enigmatskim časopisima, a dulji niz godina proizvodili su i torbe, pernice, bilježnice itd. s likovima Disneyjevih junaka. U Dragan Kremer, razgovor s autorom, 24. 6. 2015.

¹⁵³ Husein Hasanefendić Hus, razgovor s autorom, 18. 3. 2015.

¹⁵⁴ Električni orgazam – *Zlatni papagaj*, *Krokodili dolaze* i *Vi Idoli* – *Uber Europa*, *Plastika*, *Maljčiki* i *Amerika*

Šarlo akrobata – *Ona se budi*, *Oko moje glave*, *Mali čovek* i *Niko kao ja* U Rain 1981.

¹⁵⁵ Rain 1981.

¹⁵⁶ Petar Janjatović, razgovor s autorom, 30. 4. 2015.

Iako je ploča relativno slabo prodana¹⁵⁷, zahvaljujući medijima sva tri benda postaju poznata u Beogradu i čitavoj Jugoslaviji, čime Novi val/talas doživljava svoj vrhunac.

---

¹⁵⁷ Srđan Gojković Gile: „Kad smo mi snimali *Paket aranžman*, kad sam ja prvi put čuo ceo album ... ja sam bio u fazonu kao ono, čoveče ovo će da se proda u sto hiljada primeraka. Onda me Enco (Enco Lesić op.a.) zagrlio, reko, neće vam se prodat u sto hiljada primeraka, živiš u zemlji gde ima 20 milijona seljaka koji neće da kupuju ovakvu muziku i bio je u pravu.“ U *Rockovnik*, ep. 21.

10. Beogradski novotalasni bendovi

10.1. Električni orgazam

„Bili smo podignuti na nekom talasu. ... Ne mogu to drugačije da objasnim. Meni je to tad sve izgledalo kao najnormalnije ... da ja sviram gitaru par nedjelja, da napravim bend i da posle nekoliko meseci već imam ponudu od disko kuće ... što mislim, daleko od toga da je normalno.“¹⁵⁸

Krajem 1979. godine trojica prijatelja Srđan Gojković Gile, Ljubomir Jovanović Jovec i Ljubomir Đukić Ljuba osnivaju bend Hipnotisano pile s kojim tek povremeno nastupaju na gradskim gitarijadama. Kako se bude pokazalo, ključan nastup Hipnotisanog pileta bio je dogovoren u srpnju 1980. godine u dvorani SKC-a. Budući da bend tada nije imao dovoljno vlastitog repertoara, članovi Hipnotisanog pileta 13. 1. 1980. godine, sjedeći u kafiću Mornar nakon koncerta makedonske grupe Leb i sol dolaze na ideju da uz Hipnotisano pile, kao jednokratno, instant-rješenje, osnuju još jedan bend s kojim će u srpnju nastupiti kao predgrupa samima sebi. Srđan Gojković Gile kaže: „Onda sam ja predložio ustvari da mi sami napravimo neki bend koji će biti predgrupa. ... Ja sam onda odma tu na licu mesta predložio da se bend zove Električni orgazam. Sve u svemu, bilo je prilično neobavezno u smislu da je taj bend u tom trenutku zamišljen kao neki bend koji će zapravo svirati samo taj jedan koncert.“¹⁵⁹

Međutim, situacija se mijenja nakon koncerta u srpnju na kojem publika mnogo bolje reagira na pjesme Električnog orgazma nego Hipnotisanog pileta pa članovi benda odlučuju da Električni orgazam postane glavni bend, a Hipnotisano pile prestaje postojati.¹⁶⁰

Popularnost benda naglo raste pa 1981. godine sudjeluju na zajedničkoj ploči *Paket aranžman* (vidi str. 55), ali iste godine za Jugoton izdaju i samostalnu debi ploču *Električni orgazam*. Prvotnu ponudu za izdavanje debi ploče bend je dobio od

---

¹⁵⁸ Rockovnik, ep. 21.

¹⁵⁹ Srđan Gojković Gile, razgovor s autorom, 15. 5. 2015.

¹⁶⁰ Prvu postavu Električnog orgazma činili su Srđan Gojković Gile, Ljubomir Jovanović Jovec, Ljubomir Đukić Ljuba, Marina Vulić i Goran Čavajda Čavke. U Janjatović, Yu rock enciklopedija, 78.

beogradskog PGP RTB-a, no ponuda je odbijena zbog cenzorskih uvjeta koji su bili postavljeni.¹⁶¹

Na ploči se nalazi tek nekoliko pjesama koje daju vrlo suzdržanu i apstraktnu društvenu kritiku kao što su *Krokodili dolaze*, *Nebo* i *Vi*, što Srđan Gojković Gile objašnjava: „Jednostavno mi smo imali neku drugu umetničku viziju. ... Ja sam to uvek doživljavao kao suviše banalno da se to nekako direktno i eksplicitno komentariše, nego mi je bilo uvek zanimljivije da to ustvari bude, na neki način, višeznačno, da ima i neku konotaciju koja će i u nekim drugim vremenima ostati aktualna, a ne da bude na nekom dnevno-političkom nivou.“¹⁶²

Nebo

„Moje su nebo vezali žicom,
po mome mozgu crtaju seme,
žele još jednu kopiju svoju,
da njome vrate nestalo vreme.

Al nedam svoje ja ideale,
i jest ću snove umesto hleba,
ja svoju sreću nosim sa sobom,
ona je parče slobodnog neba.“

Vi

„Vi, što virite
iz džepova solitera,
skriveni mrežom usamljenosti,
brzi.

---

¹⁶¹ „Mi smo u početku dobili ponudu da snimamo album od beogradskog izdavača PGP RTB ... ali su takođe tražili da promenimo ime i onda su kao isto imali problem sa tekstovima. ... Jugoton nije imao takvih zahteva tako da je bilo logično da mi odemo u Jugoton, a ne u RTB.“ U Srđan Gojković Gile, razgovor s autorom, 15. 5. 2015.

¹⁶² Isto.

Podite ovim sivilom,
gledajte ljudska lica,
možda ćete se setiti,
prošlosti, prošlosti.

Vi zarobljenici novca,
vi što vas vuku,
mrtve reke života,
stanite,
zar još uvek niste,
dovoljno stalni.“

Krokodili dolaze

„Noć je, sam sam,
vrati se, strah me je.

Jer ja neću da sam sam,
jer krokodili dolaze.

I šta hoće,
i što me vode iz slobode.

Nema više ništa,
nema više nikoga,
krokodili su pojeli sve,
i tebe i mene,
i njega i nju.

Jer ja neću da sam sam,
jer krokodili dolaze.“

„Krokodili su bili simbol za nekakve mračne sile koje dolaze. Mislim pre svega na tom nekom političkom nivou i koji izazivaju strah kod nekih ljudi. ... U ono vreme su bile sile, posle su druge, ali takve sile uvek postoje. ... To je bio pokušaj da se to napravi kao neka univerzalna tema, a ne neki dnevno-politički komentar.“¹⁶³

Godine 1981. Chris Bohn, novinar tada vrlo utjecajnog britanskog tjednika *New musical express* piše vrlo pozitivnu recenziju u kojoj Električni orgazam proglašava najzbudljivijim nebritanskim bendom.

---

¹⁶³ Srđan Gojković Gile, razgovor s autorom, 15. 5. 2015.

10.2. Idoli

„Kad smo mi počeli da radimo, ja sam imao 22 godine, već sam 12 godina bio u muzici i bio sam poznat u kraju kao muzičar i svi su me pitali jesam li lud što s njima sviram. Ali ja sam video potencijal upravo u tom duhu, u svemu tome što se dešava.“¹⁶⁴

Krajem 1979. godine Dragan Papić pokreće inovativan projekt pod imenom Dečaci koje su činili Vlada Divljan, Srđan Šaper i Nebojša Krstić. Čitava zamisao sastojala se od dva jednostavna dijela. U prvom dijelu Dragan Papić fotografirao je spomenutu trojicu u različitim pozama i situacijama, da bi zatim, u drugom dijelu, te fotografije objavljivao u omladinskim novinama pod naslovima kao što su *Dečaci šetaju* ili *Dečaci emancipuju žene* i raznim drugim.¹⁶⁵ Dragan Papić objašnjava: „Kažem, ljudi ajde da radim s vama, napraviti ću lom, napraviti ću od vas čudo. Odjedanput mi je to došlo. ... Odjednom sam reko, ja ću od ljudi da napravim umetničko delo.“¹⁶⁶

Paralelno sa serijom izdanja Papićevih fotografija, Dečaci se, doduše ilegalno, bave i pisanjem duhovitih grafita.¹⁶⁷

Grupa Idoli osnovana je 1. 3. 1980. godine kao logičan nastavak projekta Dečaci koji je stjecao sve veću popularnost.¹⁶⁸

Prvi nezavisni singl u povijesti beogradske scene *Retko te viđam sa devojka/Pomoć, pomoć* (Izgled) objavljuju 1980. godine. U pjesmi *Retko te viđam sa devojka* Vlada Divljan prvi je put na beogradskoj sceni progovorio o gay tematici (prije njega to je učinio Jasenko Houra 1979. godine u pjesmi *Neki dječaci – some boys*, vidi str. 35).

---

¹⁶⁴Vlada Divljan o Idolima U Kostelnik, Moj život je Novi val, 286., 287.

¹⁶⁵Mirković, Sretno dijete, 136.

¹⁶⁶Rockovnik, ep. 21.

¹⁶⁷Neki od najpoznatijih grafita bili su: *Margita je dečak*, *Dečaci ne plaču* i *Srđane budi čovek* U Janjatović, Yu rock enciklopedija, 102.

¹⁶⁸Prvu postavu Idola, osim Vlade Divljana, Srđana Šapera i Nebojše Krstića iz Dečaka, činili su još Zdenko Kolar i Boža Jovanović. U Janjatović, Yu rock enciklopedija, 102.

Retko te viđam sa devojkama

„Retko te viđam sa devojkama,
a viđam te svaki dan,
retko te viđam sa devojkama,
ipak nikad nisi sam.

Oko tebe su dečaci,
fini su, al ipak znaj,
glasine se brzo šire,
a kad puknu, tu je kraj.

Retko me viđaš sa devojkama,
a viđaš me svaki dan,
retko me viđaš sa devojkama,
ipak nikad nisam sam.

Devojke su meni drage,
volim ih, al ipak znaj,
snalazim se teško s njima,
jedan susret, tu je kraj.“

Godine 1981. Idoli zajedno s Električnim orgazmom i Šarlo akrobatom sudjeluju na zajedničkoj ploči *Paket aranžman* (vidi str. 55). Najpoznatija pjesma, od njihovih četiriju koje se nalaze na ploči, bila je *Maljčiki* u kojoj Vlada Divljan na ironičan način prikazuje utopijsko funkcioniranje postulata sovjetskog socrealizma.¹⁶⁹

„Plamene zore bude me iz sna,
fabrička jutra, dim iz dimnjaka,
pesma se ori mladi radnici,
čelična jutra, hitam k fabrici.

---

¹⁶⁹ Zanimljivo je kako su početni stihovi pjesme trebali biti „Kakane zore bude me iz sna, kakana jutra, kakan sam i ja“, no, to je promijenjeno. U Sretno dijete.

Drugovi moji radni veseli,
bicikle voze, ponositi svi,
drugovi moji radni veseli,
pobede nove nosit ćemo mi.

Sunce već greje vetar čarlija,
jutarnja rosa, zemlja mirisna,
sunce već greje aaa,
bogata žetva, radujem se ja.

Visoke peći potpaljujem ja,
ruda se topi, nasmejan sam ja,
pesma se ori, peva fabrika,
pesma se ori aaa.“

Početakom 1982. godine Idoli snimaju i prvu veliku ploču *Odbrana i poslednji dani* (Jugoton) na kojoj se nalazi i kontroverzna pjesma *Poslednji dani* u kojoj metaforički progovaraju o Titu. Prvotni naziv pjesme bio je *Maršal*, no intervencijom izdavačke kuće naslov se mijenja, kao i posljednji stihovi u pjesmi koji su također ocijenjeni kao neprikladni. Originalni stihovi glasili su:

„Maršal je moj Bog,
maršal je moj Bog,
Maršal zna otkuda,
Maršal zna ko sam ja,
dođite, dođite, čekam vas ja nov.“

Novi, promijenjeni i sada prihvatljivi stihovi glasili su:

„Proći ću sigurno,
čisto i ponosno,
čekat će moj Bog,
čekat će, znam to.“¹⁷⁰

Osim sporne pjesme, ploča je zapamćena i po neobičnoj promociji. Budući da je inspirirana pravoslavljem, na promotivnom koncertu početkom lipnja 1982. godine u Domu omladine Idoli, odnosno njihova prijateljica Biljana Maksić, tamjanom kadi pozornicu, dok se istodobno preko razglasa puštaju pravoslavne liturgijske pjesme.

Ono što je paradoksalno jest činjenica kako će ploča, usprkos golemom komercijalnom neuspjehu, u sljedećim godinama biti proglašena najboljim jugoslavenskim rock izdanjem.

Posljednji koncert Idoli su održali u Ljubljani krajem ožujka 1984. godine nakon kojeg više ne postoje.¹⁷¹

---

¹⁷⁰ Ćurko i Gregurić, *Novi val i filozofija*, 46., 47.

¹⁷¹ Janjatović, *Yu rock enciklopedija*, 103.

11. Zaključak

Novi val, iako je trajao tek nepunih desetak godina (od sredine 70-ih do sredine 80-ih godina 20. stoljeća), u suvremenoj historiografiji ostao je zapamćen kao svojevrsni sociološki i kulturni fenomen što do određene mjere i jest bio. Zbog često neobjektivnih prikaza tog razdoblja u javnosti se s vremenom stvorila pogrešna percepcija prema kojoj je Novi val ujedno postao i sinonim za vrijeme koje je nudilo veće mogućnosti i slobode, dok je novovalnim akterima pripisan epitet mladenačkog buntovništva što ponekad ide toliko daleko pa se kaže kako država često nije mogla izaći na kraj s njima.

U drugoj polovici 70-ih godina, pod utjecajem svjetskih događanja, u Jugoslaviji se javljaju prvi punk bendovi koji preko tekstova svojih pjesama daju eksplicitnu društvenu kritiku što je predstavljalo novost u dotadašnjoj praksi. Nekoliko godina poslije, zbog svojevrsnog raširenja, odnosno pojave novih glazbenih utjecaja i stilova, punk se raspršuje, a razdoblje koje dolazi počinje se nazivati Novim valom. Ono obuhvaća širi krug sljedbenika, čime se stvara potencijalno veća mogućnost supkulturnog djelovanja. Bendovi poput Pankrta, Parafa i Azre u svojim su pjesmama iznijeli oštre kritike na čitav niz društvenih anomalija, socijalnih problema, represivnih metoda, a kritizirali su i funkcioniranje države, politiku, vlast i vlastodršce, što je predstavljalo svojevrsni presedan. Stoga je opravdano postaviti logično pitanje – zašto je Jugoslavija kao socijalistička država, kakva je *defacto* bila, to dopustila i tolerirala.

Za početak, potrebno je istaknuti kako Jugoslavija nije bila tipična socijalistička država kao što su bile npr. države Istočnog bloka. Zbog te činjenice u Jugoslaviju su, u dovoljnoj mjeri, pristizali brojni utjecaji sa Zapada pa stoga pojava punk glazbe, odnosno Novog vala, za nju nije predstavljala nikakav veći problem. Važno je istaknuti i to da se punk pojavljuje krajem 70-ih godina kada komunizam u Jugoslaviji postaje sve liberalniji kao i sustav represivnog aparata. Osim toga, u svibnju 1980. godine umire Tito čime djelomično popušta i do tada prisutna sveopća državna budnost, usmjerena na očuvanje slike neukaljanog socijalističkog morala.

No, radilo se zapravo o pseudoliberalizmu, budući da su svi omladinski mediji, čak i oni alternativnijeg sadržaja, pripadali omladinskim organizacijama, a time zapravo

državi koja ih je tako mogla kontrolirati. Tako su na primjer, omladinske novine *Polet* koje su predstavljale glavnog zagovaratelja punka i Novog vala, bile su financirane od strane Saveza socijalističke omladine Hrvatske. Drugim riječima, razdoblje Novog vala pružilo je mogućnost da mladi ljudi, kroz glazbeni izričaj, iskažu svoje viđenje društva i svijeta oko sebe, a jednako tako i svoju kritiku istog. Mladi su se bendovi borili protiv društvene nazadnosti i uvriježenih, konzervativnih i zastarjelih načina razmišljanja, a ne države kao takve. U toj borbi koristili su se pjesmama s angažiranim tekstovima kao najlogičnijim sredstvom izražavanja pri čemu su u određenim trenucima nailazili na neodobravanje konzervativne javnosti i benigne cenzorske intervencije zabrinutih pojedinaca, no, samo djelovanje i nastupi nikada im nisu bili zabranjivani. Naprotiv, omladinske organizacije dodatno su im omogućavale djelovanje tako što su otvarale omladinske klubove u kojima su svi novovalni bendovi mogli nastupati. Dakle, kritika kao takva jest postojala, no važno je istaknuti kako se kroz nju nikada nisu provlačile bilo kakve nacionalističke ili protudržavničke poruke jer je bez sumnje jasno kako bi država u suprotnom slučaju itekako oštro i represivno reagirala. Drugim riječima, krajnje je apsurdno, nerealno i smiješno kada se u medijima postavlja teza da su punkeri i novovalovci svojom glazbom mijenjali socijalistički poredak te kako država nije mogla s njima izaći na kraj. Vlastima je bilo sasvim jasno kako punk/novovalni bendovi i njihova društveno-politička kritika ne predstavljaju nikakvu prijetnju funkcioniranju sustava. Stoga nije postojao ni razlog zašto se tu istu glazbu i mlade bendove ne bi poticalo u njihovoj afirmaciji. Pri tome je dodatno osiguranje državi pružala i činjenica kako novovalnu, tj. rock glazbu zapravo sluša i prati tek manji broj mladih ljudi.

Novi val pružio je mogućnost da mladi ljudi, bez odlaska u London, napokon mogu slušati kvalitetnu rock glazbu kroz domaće bendove, da kupuju njihove ploče i odlaze na njihove koncerte. Tako nešto do tada nije bilo moguće, stoga se upravo u tome može pronaći objašnjenje zašto se o Novom valu u medijima i dalje neprestano govori i zašto se njegovo prezentiranje često prikazuje s određenom dozom romantičnosti i nostalgije.

12. Sažetak

Sredinom 70-ih godina, pod utjecajem londonskih događanja, u Jugoslaviji se počinju osnivati punk bendovi, a prvi takav bili su ljubljanski Pankrti. Nedugo nakon njih formira se i riječka punk scena predvođena grupom Paraf i Termiti te zagrebačka predvođena Prljavim kazalištem. Zajedničko obilježje svih navedenih bendova bilo je mladenačko, punk buntovništvo. U svojim pjesmama s angažiranim tekstovima, prvi put, na direktan i ironičan način, progovaraju o socijalnim problemima društva u kojem žive, ali i funkcioniranju države i politike, što je bio svojevrsni presedan. No, država je shvatila da punkerske pjesme daju tek benignu kritiku koja ne može prouzročiti nikakve ozbiljnije posljedice. Stoga punk bendovi, osim povremenih cenzorskih intervencija glazbenih urednika, nisu nailazili na gotovo nikakve veće probleme. Početkom 1980. godine zagrebačku punk scenu polako zamjenjuje ona novovalna kojoj se nekoliko mjeseci poslije priključuje i beogradska novotalasna scena. Dolaskom Novog vala/Talasa angažiranost i društvena kritika polako slabe (najprovokativnije tekstove novovalnog razdoblja imala je Azra, odnosno Branimir Štulić), a ostali novovalni bendovi svoj izričaj sve više usmjeravaju prema mirnijim vodama rock glazbe.

13. Bibliografija

Primarna literatura:

- Barić, Vinko. *Hrvatski PUNK i Novi val*. Zagreb: vlastita naklada, 2011.
- Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.
- Ćurko, Bruno, Ivana Gregurić. *Novi val i filozofija*. Zagreb: Jesenski i Turk, 2012.
- Gall, Zlatko. *Glazbeni leksikon*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2004.
- Gall, Zlatko. *Kako Iggyju reći pop, a Dilanu Bob – ogledi iz rock i pop kulture*. Zagreb: Profil multimedija d.o.o., 2009.
- Glavan, Darko, Hrvoje Horvat. *Prljavo kazalište: Sve je lako kad si mlad: autorizirana biografija*. Zagreb: Europapress holding, 2000.
- Glavan, Darko. *PUNK – potpuno uvredljivo negiranje klasike*. Zagreb: Fortuna d.o.o., 2008.
- Goldstein, Ivo. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi Liber, 2013.
- Horvat, Hrvoje. *Johnny B. Štulić: Fantom slobode*. Zagreb: Profil International, 2005.
- Janjatović, Petar. *Ilustrovana Yu rock enciklopedija 1960.-1997*. Beograd: vlastita naklada, 2007.
- Jurkas, Anđelo. *Bez rocka trajanja*. Zagreb: Znanje d.o.o., 2010.
- Jurkas, Anđelo. *Off the records*. Zagreb: DOP Produkcija, 2012.
- Kostelnik, Branko. *Moj život je Novi val*. Zaprešić: Fraktura d.o.o., 2004.
- Lovšin, Peter, Gregor Tomc. *Pankrti*. Sa slovenskog preveli Vojislav Despotov i Miljenka Vitezović. Beograd: Službeni glasnik, 2008.
- Matković, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije*. Zagreb: Naklada Pavičić, 2003.
- Mirković, Igor. *Sretno dijete*. Zaprešić: Fraktura d.o.o., 2004.
- Petrinović, Kruno. *Kad Miki kaže da se boji – prilozi za biografiju Johnnyja B. Štulića*. Zagreb: Umjetnička organizacija Uradi nešto, 2006.
- Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga/Hrvatski institut za povijest, 2006.

Ramett, Sabrina P. *Balkanski Babilon. Raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićeva pada*. S engleskog prevele Ines Krauth i Gordana Visković.
Zagreb: Alineja, 2005.

Škarica, Siniša. *Kad je rock bio mlad – Priča s istočne strane*. Zagreb: V.B.Z., 2005.

Todorović, Dragan. *Pjesme uz koje ne plešem – Priče o ljubavi, borbi i rock and rollu*.
Rijeka: Naklada Uliks, 2009.

Diplomski rad:

Sučić, Davor. „Crko Marshal – sukob omladinske supkulture i jugoslavenske službene politike osamdesetih godina dvadesetog stoljeća.“ Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2009.

Novinski članci:

Fras, Vlatko. „Najbolji punk istočno od Engleske.“ *Polet* 15. 5. 1978.

Glavan, Darko. „Ispovijest člana Šund komisije.“ *Jutarnji list* 21. 1. 2006.

Lisica, Goran. „Riječki punk, hoće li se za njih ikada više čuti.“ *Polet* 4. 3. 1978.

Lovšin, Peter. „Fantje šibaju punk.“ *Polet* 25. 10. 1978.

Rain, Momčilo. „Dolgaajt.“ *Džuboks* 14. 3. 1980.

Rain, Momčilo. „Hronika Bg talasa.“ *Džuboks* 27. 3. 1981.

Rain, Momčilo. „Paket aranžman.“ *Džuboks* 13. 3. 1981.

Rundek, Darko. „Indiskretni šarm crnog talasa.“ *Džuboks* 13. 3. 1981.

Semenčić, Sven. „Odgovor Z. Golobu.“ *Polet* 24. 10. 1979.

Semenčić, Sven. „Rock maraton bio nam je potreban.“ *Polet* 15. 5. 1978.

Semenčić, Sven. „Romantični narkomani adrenalina.“ *Polet* 12. 3. 1980.

Semenčić, Sven. „Tu se rađaju zvijezde.“ *Polet* 4. 3. 1977.

Šiftar, Jurica. „Punk je nada za 977.“ *Polet* 14. 1. 1977.

Nepotpisani članci:

Intervju Branimir Štulić Johnny *Džuboks* 12. 9. 1980.

Intervju Branimir Štulić *Polet* 30. 1. 1980.

Intervju Goran Lisica Fox *Džuboks* 12. 9. 1980.

Intervju Jasenko Houra *Džuboks* 1. 2. 1980.

Intervju Jasenko Houra *Polet* 23. 12. 1981.

„Mi nismo destruktivci.“ *Polet* 7. 2. 1979.

„Otvoreno pismo grupe Paraf.“ *Polet* 14. 2. 1979.

„Otvoreno pismo Zvonimira Goloba.“ *Polet* 17. 10. 1979.

„Prljavo kazalište, Punk u HNK.“ *Polet* 3. 10. 1978.

Dokumentarni filmovi:

Sretno dijete, Redatelj Igor Mirković. Gerila Dv Film i Vizije SFT, 2003.

Ritam rock plemena – od Uragana do Urbana, Redatelj Bernardin Modrić. Istra film, 2005.

Kad Miki kaže da se boji, Redatelj Ines Pletikos. Hrvatska radio televizija, 2005.

Rockovnik, Redatelj Dušan Vesić. Radiotelevizija Srbije, 2005.

Naši dani – priče o hrvatskom rocku, Redatelj Andrija Vrdoljak. Hrvatska radiotelevizija i Institut hrvatske glazbe, 2013.